

ŽIVILĖ NEDZINSKAITĖ

Jono Kimbaro *Funebria* (1603): atsiradimo aplinkybės, autorius, kūrinys

ANOTACIJA. Straipsnyje pristatomas 1603 m. Vilniuje Jono Karcano spaustuvėje išleistas Jono Kimbaro kūrinys *Funebria*, parašytas mirus Teodoro Lackio žmonai Izabelei Bonarelli-Lackienei (1567–1602): aptariamos kūrinio atsiradimo aplinkybės, autoriaus asmenybė, pateikiama išsami kūrinio struktūra, daugiausia dėmesio skiriant poezijos dalies analizei. Taip pat aptariama šio gedulinio teksto literatūrinė ir kultūrinė vertė.¹

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: LDK laidotuvių kūriniai; Jonas Kimbaras; Teodoras Lackis; Izabelė Bonarelli-Lackienė; poezija; lotynų kalba.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje saugomas 1603 m. Vilniuje Jono Karcano spaustuvėje išleistas Jono Kimbaro kūrinys *Funebria*², parašytas prieš metus mirusios LDK lauko (kariuomenės) raštininko Teodoro Lackio žmonos Izabelės Bonarelli-Lackienės laidotuvių proga. Nors tai vienintelis šiuo metu žinomas šio kūrinio egzempliorius (unikatas)³, jis vis dar nėra

¹ Straipsnis parengtas vykdant LMT remiamą 2019–2021 m. mokslininkų grupių projektą „Lietuvos ir Italijos kultūriniai ryšiai: 1603 m. Kimbaro kūrinys ir jo kontekstai“ (finansavimo sutarties Nr. S-MIP-19-47).

² *Funebria in exequias illustris matronae dominae Isabellae Bonarellae de Rovere, coniugis laudatissimae illustris viri d[omi]ni Theodori Laczki, Magni Ducatus Lithuaniae stipendiorum diribitori, Pentacosiarchoque serenissimae Poloniae et Sueciae maiestatis, a Ioanne Kimbar scripta*, Vilnae: in officina Ioannis Karcan, 1603.

³ Žr. XVII a. *Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas = Index librorum Latinorum Lithuaniae saeculi XVII*, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos

sulaukęs literatūros tyrėjų dėmesio, nors juo, kaip vienu iš patikimų šaltinių, savo tyrimuose remiasi istorikai⁴. Kodėl ir literatūrologams vertėtų atidžiau pažvelgti į šį gedulinį spaudinį?

Priežasčių tikrai ne viena. XVI a. kilmingų italių (čia, žinoma, neminime Bonos Sforcos), ištekėjusių už Lietuvos didikų, tikrai reikia ieškoti su žiburiu (straipsnio autorei kol kas žinomas tik šis atvejis). Be to, moterims skirtų lotyniškai rašytų laidotuvių kūrinių XVI a. pab. – XVII a. pr. nėra gausu⁵. Tad kūrinys Izabelei Bonarelli-Lackienei yra reta išimtis. Kūrinio užsakovas Teodoras Lackis į LDK istoriją įėjo ir kaip įdomus istorinis veikėjas, ir kaip keistų bei neįtikėtinų pasakojimų personažas, turėjęs, ko gera, literatūrinių ambicijų. Dėmesio verta ir mįslinga kūrinio autoriaus Jono Kimbaro asmenybė. Tačiau ypač svarbu įvertinti *Funebria* ir kaip literatūros paminklą. To siekdami paaiškinsime svarbiausias tiesiogias su šio kūrinio atsiradimu susijusias aplinkybes, pateiksime žinių apie kūrinio autorių, aptarsime kūrinio struktūrą, didžiausią dėmesį skirdami *Funebria* poezijos dalies analizei, pabandysime įvardyti šio gedulinio kūrinio poezijos privalumus ir trūkumus XVI a. pab. – XVII a. pr. tokio pobūdžio lotyniškų LDK kūrinių kontekste.

institutas, 1998, Nr. 461. Unikatas defektuotas – nuplyšusi antraštinio lapo apatinė dalis, kurioje nurodyta leidimo vieta, spaustuvininkas bei metai (r) ir herbinis eilėraštis (v). Apie dar vieno egzemplioriaus egzistavimą Varšuvoje užsimenama XIX–XX a. pradžios bibliografinėje literatūroje (žr. Waław Aleksander Maciejowski, *Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830*, t. 3, Warszawa: Nakładem i drukiem S. Orgelbranda, 1852, p. 473; Karol Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 19, Kraków: Akademia Umiejętności, 1908, p. 260), tačiau Varšuvos bibliotekose šiuo metu jo nėra, todėl manytina, kad egzempliorius bus dingęs per XX a. karus. Jo nėra ir jokiose kitose užsienio bibliotekose.

⁴ Darius Antanavičius, „Lietuvos bajoro dešimtmetis Livonijos karas“ (1610 m.) ir jo autorius, Vilnius: Žara, 2006.

⁵ Žr. XV–XVI a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas = *Index librorum Latinorum Lithuaniae saeculi XV–XVI*, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002. Gedulinių kūrinių kataloge yra 29 (nuo 1545 iki 1600 m.), iš jų tik 4 skirti paminėti moterų mirtį: Nr. 84 – 1561 m. Merkelio Giedraičio elegijos mirus Kotrynai Valavičienei, Nr. 324 – 1592 m. trėnai Kotrynos Tenčinskos Radvilienės atminimui, Nr. 53 – 1595 m. epigramos mirus Onai Dohorostaiskai, Nr. 61 – 1599 m. epicedijai Jurgio Farensbacho žmonai (egzempliorius nerastas). Panaši situacija ir XVII a. pradžioje (žr. XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas) – iki 1610 m. lotyniškų gedulinių kūrinių Lietuvoje išspausdinta 13, tik du iš jų (Nr. 476 ir Nr. 141) tiesiogiai susiję su moterų pagerbimu.

1582 m. rudenį tuo metu dar mažai kam žinomas Lietuvos kilmingasis Teodoras Lackis (1554–1610)⁶ Italijos mieste Novelaroje⁷ susižadėjo su gana garsios giminės atžala – Izabele Bonarelli della Rovere (1567–1602). Po dvejų metų, t. y. 1584 m. rugpjūčio 18 d., ten pat įvyko ir vestuvės⁸. Pastebėtinas faktas, kad tuo metu mišrios santuokos didikų ar bajorų tarpe dažniausiai buvo sudaromos su Lenkijos giminių atstovais ar atstovėmis, taip pat vokiečių kilmės šeimų, kilusių iš Prūsijos ir Livonijos, atžalomis⁹, tad ši santuoka visais požiūriais yra išimtis¹⁰. Kokios aplinkybės lėmė, kad kilminga, sena ir žinoma Italijos giminė sutiko išleisti savo dukrą už tolimos šalies¹¹, esančios kažkur pasaulio krašte¹², didiko, tikrai nežinome. Labiausiai tikėtina, kad tai lėmė po politinių peripetijų¹³ kiek pašlijusi gausios šeimos galvos Petro (Pietro) finansinė padėtis. Tačiau šią santuoką galėjo nulemti ir mums nežinomos aplinkybės, gal net ypač retas anais laikais vedybų pagrindas – meilė. Tikra yra tik tai, kad tiek Lackis, tiek Bonarelli šeima įvykdė tuo metu įprastas su vestuvėmis susijusias finansines procedūras. Bonarelli šeima išmokėjo Teodorui nuotakos kraitį – 32 000 auksinių grynais, o Lackis užtikrino šį turtą savo žemės valdomis: jis žmonai iš pradžių kaip dovą užrašė Žaludką ir Čemerus, o vėliau iki gyvos galvos valdyti paskyrė jam priklausiusias valdas: Nosovą, Aukštadvarį, Očižą ir Boločą¹⁴. Kurį laiką po vestuvių šeima praleido

⁶ Išsamiausiai Lietuvoje Teodoro Lackio gyvenimą tyrė Darius Antanavičius, jo monografijoje išdėstytais faktais remiamasi ir šiame straipsnyje, kai kurie iš jų patikslinti ir atnaujinti.

⁷ Novelara (it. Novellara) tuo metu buvo nykštukinė valstybė-miestas, priklausęs Gonzagų – vienos galingiausių italų aristokratijos giminių – šakai.

⁸ Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 35–36.

⁹ Raimonda Ragauskienė, „XVI a. didikų Radvilų lenkų kilmės žmonos“, in: *Istorija*, 2012, Nr. 87, p. 6.

¹⁰ Štai Radvilos su italų kilmės atstove susigiminiavo tik XVII a. – 1642 m. Bresto vaivada Aleksandras Liudvikas Radvila trečią kartą vedė Lukreciją Mariją iš Strozzi giminės. *Ibid.*, p. 8.

¹¹ Italai aktyviau kurtis Lietuvoje ėmė XVI a., dauguma jų buvo menininkai ir amatininkai. Plačiau žr. Darius Baronas, „Italų pėdsakai Lietuvoje XVI a. antrojoje pusėje: integracijos būdai ir raida“, in: *Lietuva–Italija: šimtmečių ryšiai*, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės rūmai, 2016, p. 300–314.

¹² Moreno Bonda, „Rašyti, skaityti ir pažinti Naujaisiais laikais: Lietuva senųjų Italijos valstybių istoriografijoje“, in: *Lietuva–Italija: šimtmečių ryšiai*, p. 203–224.

¹³ Maria Gabriella Barilli, „Pietro Bonarelli esule a Novellara (1574–1594)“, in: *Pesaro città e contà*, 2010, Nr. 8, p. 37–55.

¹⁴ Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 36.

Italijoje. Rašytiniai šaltiniai liudija, kad Teodoras 1584 m. Bolonijoje sveikino Lenkijos karalystės ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stepono Batoro sūnėną Andrių Batorą tapus kardinolu ir lydėjo jį iki Paduvos¹⁵, o 1586 m. Romoje per riterių turnyrą, stebint Motiejui Ryvockiui ir Feliksui Kryskiui, būsimam Lenkijos karalystės kancleriui, laimėjo kvintanos rungtį, aiškiai pranokdamas visus savo varžovus¹⁶. Manoma¹⁷, kad po 1586 m. Lackis keliavo po Prancūziją, Šventosios Romos imperiją, Nyderlandus, lankėsi Maltos saloje¹⁸, tačiau apie šias keliones užsimenama tik grožiniuose kūriniuose¹⁹. Dar vienas įdomus faktas apie Teodorą. Jis buvo ne tik pasaulio matęs ir po jį keliaavęs žmogus, ne tik pagarsėjęs jėga ir miklumu riterių turnyruose, bet ir eksperimentuotojas, domėjęsis alchemija. Pasirodo, kad jis aktyviai dalyvavo garsiausio to meto lenkų alchemiko Mykolo Sendzivojaus (Michał Sędziwój, 1566–1636) bandymuose Bolonijoje bei Romoje mėginant varį paversti sidabru. Tiesa, Bolonijoje šis eksperimentas neva pavykęs, o Romoje – ne²⁰.

¹⁵ Stanisław Rescii diarium 1583–1589, ed. Jan Czubek, t. 15, d. 1, (ser. *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce*), Kraków: nakładem Akademii Umiejętności, skład główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, 1915, p. 48–63.

¹⁶ Macieja Rywockiego księgi peregrynackie (1584–1587), wyd. Jan Czubek, t. 12, (ser. *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce*), Kraków: nakładem Akademii Umiejętności, skład główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, 1910, p. 236–237.

¹⁷ Stanisław Herbst, „Lacki Teodor“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 16, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971, p. 407–408.

¹⁸ Laurencijus Bojeris, *Karolomachija*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992, p. 106–107:

Ad latus abducit Theodorum e sanguine claro	Etmonas vedasi tuoj nuošaliau Teodorą kilmingą,
Lackiadum heroem, qui iure vel hostibus ipsis	Didvyrį Liackį, kuris turėtų priešams atrodyt
Fortis habendus Abas vel Abante valentior Ajax,	Toks kaip Abantas drąsus ar drąsesnis už patį Ajaksą.
Alloquiturque virum. Vir o expertissime belli,	Šitaip prabyla į jį: „O vyre, daug mūšių regėjęs,
Lackiadum Theodore decus, Melitaea secute	Liackių garbė, Teodorai, ilgą laiką maltiečių
Signa diu, Christi sacra coniurata tueri,	Vėliavą sekęs Kristaus šventajam tikėjimui sergėt
Qui tibi Marte Italys peperisti nomen in oris.	Ir už savo kovas italų krašte išgarsėjęs.

¹⁹ *Fastigium triplex familiae, virtutis, honoris in gentilitiis illustrissimi domini d. Ioannis Alphonsi Lacki, generalis Samogitiae capitanei etc. etc. montibus repraesentatum atque eidem illustrissimo post auspicatos omnium ordinum plausu amplissimae dignitatis fasces Vilnam primum ingresso, dicatum per Casimirum Pac, palatinidem Trocensem, auditorem eloquentiae in alma academia Vilnensi Societatis Iesu*, [Vilnae]: Typis academicis Societatis Iesu, 1644, p. D[1].

²⁰ Ryszard Bugaj, „Nieznany polski traktat alchemiczny Michała Sędziwoja“, in: *Przegląd Historyczny*, t. 56, d. 2, 1965, p. 284–295; Rafał T. Prinke, „Antemurale Alchimiae: Patrons, Readers, and Practitioners of Alchemy in the Polish-Lithuanian Commonwealth“, in: *Early Science and Medicine*, Nr. 17, 2012, p. 540.

Visi išvardyti faktai liudija, kad Lackis užsiėmė pačia įvairiausia veikla, daug keliavo ir tikrai nesėdėjo namuose. Ką tuo metu veikė jaunoji Teodoro žmona (tikėtina, buvo likusi tėvų namuose Novelaroje?), mums žinomi šaltiniai neužsimena. Kada tiksliai šeima grįžta į Lietuvą, taip pat keblu nustatyti. Žinome, kad 1588 m. Lackiai susilaukė pirmagimio Jono Alfonso, kuris buvo pakrikštytas Novelaroje 1588 m. kovo 20 d.²¹ Beveik po metų (1589 m. vasario 20 d.) ten pat pakrikštytas ir antras sūnus Petras Eduardas Ipolitas²². Tad labiausiai tikėtina, jog sutuoktiniai į Lietuvą išsiruošė tik po antrojo sūnaus gimimo. Kelionė tikrai turėjo būti ilga, todėl jai reikėjo kruopščiai pasiruošti. Su sutuoktiniais ir dviem (?) vaikais taip pat keliavo nemenkas būrys Izabelės tarnų ir dvariškių, be kurių ji niekaip nebūtų galėjusi išsiversti tolimame ir nepažįstamame krašte. 1589 m. liepos pabaigoje Lackiai jau buvo Vilniuje²³. Maždaug tuo metu Lackis, ko gero, buvo pristatytas valdovui Zigmantui III Vazai ir greitai tapo jo dvarioniu. Pradėjęs tarnybą valdovo dvare Teodoras ėmė gauti iš valdovo svarbių užduočių (pavyzdžiui, beveik nieko tikra nežinoma apie jo kelionę į Italiją 1591 m., tik tiek, kad vyкта buvo valdovo pavedimu). Po šio Lackio karjeros posūkio prasidėjo jam ypač aktyvus laikotarpis, blaškęs jį su politinėmis misijomis ir užduotimis po įvairias Europos valstybes²⁴. 1600 m. rudenį prasidėjo Livonijos karas, kuris iš esmės pakeitė Lackio gyvenimą. Nors buvo karaliaus dvarionis, tačiau dėl LDK vyravusios klientūrinės sistemos ypatybių Lackiui be įtakingiausių giminių palaikymo buvo gana sunku kopti karjeros laiptais. Vienintelė proga išgarsėti ir pasižymėti – karo tarnyba. Kaip tik tokią galimybę ir suteikė prasidėjęs karas, kuriame Lackis praleis dešimt paskutinių savo gyvenimo metų. Įvairiausi karo veiksmai, kuriuose aktyviai dalyvauja Lackis, tęsis iki 1609 m.²⁵

Bet grįžkime prie Teodoro žmonos. Ką, 1589 m. atvykusi ir apsigyvenusi Lietuvoje, veikia ji, kai vyras visa galva pasinėręs į karo ir administravimo

²¹ Šiuos ir kitus konkrečius faktus, susijusius su Bonarelli gimine, žodžiu pateikė šios šeimos istoriją tirianti italų mokslininkė Maria Gabriella Barilli, remdamasi Gonzagų giminės archyvo Novelaroje dokumentais.

²² It. *Pietro Edoardo Ippolito*. Deja, krikšto įrašas yra vienintelė žinia apie antrąjį Lackių sūnų. Tikėtina, kad jis greitai pasimirė.

²³ Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 41.

²⁴ *Ibid.*, p. 40–46.

²⁵ *Ibid.*, p. 47–91.

rūpesčius? Žinios šiuo požiūriu daugiau nei minimalios²⁶. Gali būti, kad kartais ji lydi vyrą į svarbias iškilmes²⁷, gal net rūpinasi nuosavybe Vilniuje²⁸, tačiau labiausiai tikėtina²⁹, kad ponja Lackienė leidžia laiką giminės dvare Aukštadvaryje³⁰: gimdo vaikus, prižiūri namus ir ūkį. Galbūt bendrauja su iš Italijos ją atlydėjusiais dvariškiais ar kitais apylinkių bajorais, skaito ar muzikuoja³¹. Galbūt ją pralinksmina ir prablaško retai į namus užsukančio vyro laiškai. Juk Teodoras puikiai valdo plunksną³², tad, korespondnuodamas su politiniais veikėjais, tikriausiai nepamiršta ir žmonos³³? Deja, patvirtintų žinių apie Lackio laiškus Izabelei neturime³⁴. Atsitiktinai ar ne, tačiau nuolatos

²⁶ Iš išlikusių įvairaus pobūdžio šaltinių Darius Antanavičius metų ir net mėnesių tikslumu yra atkūręs Teodoro gyvenimo įvykius. Jo žmonos Izabelės gyvenimą galime tik įsivaizduoti.

²⁷ 1592 m. vasarą Lackis dalyvavo Žygimanto III ir Onos Habsburgaitės vestuvių iškilmėse Krokuvoje. Plačiau žr. *Reinholdi Heidensteinii, secretarii regii, rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII*, Francofurti ad Moenum: Typis Ioannis Andreae, 1672, p. 297.

²⁸ Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 44.

²⁹ Tokią prielaidą darome todėl, kad gyvenamus namus Vilniuje Lackis įgyja tik 1603 m., tačiau laiškus (1595 m. Kristupui Radvilai „Perkūnui“, 1598 m. Jonui Karoliui Chodkevičiui) kartais rašo iš Aukštadvario. Plačiau žr. Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 44–46, 55–56.

³⁰ Dvaro vieta tiksliai nėra žinoma, manoma, kad ji galėjo būti ant dabartinio piliakalnio ar šalia jo. Žr. Vytautas Daugudis, „Aukštadvario piliakalnis ir gyvenvietė“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, t. 2, p. 226–227.

³¹ Apie Izabelės išsilavinimą žinių neturime, tačiau to meto Italijoje merginų edukacijai buvo skiriama nemažai dėmesio. Dažniausiai jos buvo mokomos lotynų kalbos, istorijos, literatūros, dainavimo, šokio, kartais gaudavo šiek tiek medicinos ir net filosofijos žinių. Plačiau žr. Daniele Cerrato, „Letture ed educazione delle donne nell'Italia medievale“, in: *Mas igualdad. Redes para la igualdad*, 2012, p. 185–195; *Monaca, moglie, serva, cortigiana: vita e immagine delle donne tra Rinascimento e Controriforma*, a cura di Sara F. Matthews-Grieco, Firenze: Morgana, 2001.

³² Jis laikomas galimu lotyniško kūrinio *Equitis Lituani de bello Livonico per decennium gesto* (1610) autoriumi. Plačiau žr. Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 63–98; Darius Antanavičius, „Nauja reta knyga apie šv. Kazimierą“, in: *Senoji Lietuvos literatūra: Reformacija ir senoji Lietuvos raštija*, 2018, kn. 45, p. 244–247.

³³ Iš to laiko žinomi ne vieno didiko laiškai sutuoktinėms. Kaip pavyzdys galėtų būti Jono Karolio Chodkevičiaus laiškai žmonai Sofijai. Plačiau žr. *Korrespondencje Jana Karola Chodkiewicza poprzedzone opisem rękopisów z Archiwum Radziwiłłowskiego, znajdujących się w Bibliotece Ordynacyi Krasińskich połączonej z Muzeum Konstantego Świdzińskiego*, opracował i opisał Władysław Chomętowski, Warszawa: w drukarni Jana Jaworskiego, 1875.

³⁴ Vienintelė užuomina apie Izabelės laiškus vyrui minima tik *Funebria*, p. B3v: „Quando praeterea aliquod solemne festum imminebat, ubicunque maritus locorum degeret, impense illum per literas invitabat, ut ad celebrandum solemnitate[m] domum properaret.“ (Be to, kai artindavosi kokia nors [bažnytinė] iškilmė, kad ir kur tuo metu būdavo vyras, [Izabelė] uoliai laiškais jį kviesdavo skubėti namo joje dalyvauti.)

valstybės ir karo reikalais užsiėmęs Teodoras 1602 m. birželio 25 d. buvo Aukštadvaryje³⁵. Kaip tik tą dieną sulaukusi 35 metų ponia Izabelė Bonarelli-Lackienė paliko šį pasaulį.

To meto didikų ir net bajorų laidotuvių apeigos išsiskyrė iškilmingumu, teatrališkomis procesijomis, bažnyčių puošyba, mišių gausa, pamokslais ir eilėmis³⁶. Tikėtina, kad ir Lackienės laidotuvės turėjo būti panašios, tačiau liudijimų, kokios jos buvo iš tikrųjų, kas jose dalyvavo, ir žinių apie kitas šio liūdno įvykio aplinkybes neliko. Galbūt didelių iškilmių ir nebuvo, nes vyksiant karui Livonijoje Teodoras turėjo tuoj po laidotuvių vykti į tarnybą? Ap-sispręsti reikėjo dar ir dėl laidojimo vietos. Lackio tėvas ir senelis, kurie buvo stačiatikiai, jų valia buvo palaidoti Vilniuje Švč. Trejybės cerkvėje. Teodoras ir jo žmona buvo katalikai. Aukštadvaryje, Lackių tėvonijoje ir pagrindiniame šeimos dvare, tuo metu buvo tik medinė šv. Dominyko bažnytelė. Tikėtina, kad kaip tik amžinam Izabelės poilsiui vietoj jos ar šalia buvo pastatyta koplyčia, vėliau tapusi ir visos šeimos mauzoliejumi³⁷.

Laikas negailestingai ištrynė Lackių giminės dvaro ir mauzoliejaus pėdsakus³⁸. Tačiau Izabelės Bonarelli atminimą liudijantis paminklas vis dėlto liko – praėjus metams po jos mirties išspausdintas kūrinys *Funebria*, be kurio nežinotume nei tikslios Lackienės mirties datos, nei kitų su šia šeima susijusių

³⁵ Vis dėl to šį faktą liudija tik mūsų aptariamas *Funebria*, p. C1v: „Quam dum sibi instare animadvertit, efflagitare a marito suo, quem summa semper observantia coluit, caepit, ut confessarium aliquem e Societate nominis Iesu, apud quem conscientiae onus deponeret, accersiri iuberet“ (Supratusi artinantis mirtį, ėmė prašyti savo sutuoktinio, kurį visada labiausiai gerbė, pakviesti kokį nors nuodėmklausį iš Jėzaus Draugijos, kad galėtų atlikti jam išpažintį).

³⁶ Juliusz A. Chrościcki, *Pompa funebris: z dziejów kultury staropolskiej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974, p. 51–52; Mindaugas Paknys, *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVII a.*, Vilnius: Aidai, 2008, p. 80–99.

³⁷ 1610 m. Aukštadvaryje buvo palaidotas ir Teodoras, o jo ir Izabelės sūnus Jonas Alfonsas 1629 m. savo lėšomis sklype, kur jau stovėjo mūrinė šeimos koplyčia su Lackių palaikais, pradėjo statyti mūrinę bažnyčią ir įsteigė Dominikonų vienuolyną (baigtas 1667 m.). Jonas Alfonsas taip pat palaidotas Aukštadvaryje: vienuolyne jam buvo pastatyta antkapinė lenta. Plačiau žr. Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius: Pradai, 1993, p. 81–82; [Szymon Starowski], *Monumenta Sarmatarum, viam universae carnis ingressorum Simone Starovolscio [...] collectore*, Cracoviae: in officina viduae et haeredum Francisci Caesarii, S. R. M. typog., 1655, p. 306.

³⁸ Bažnyčia ir vienuolynas ypač nukentėjo po 1831 m. ir po 1863 m. sukilimų, po Antrojo pasaulinio karo pastatai smarkiai apgriauti, fundatorių palaidojimai sunaikinti. Žr. Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *op. cit.*, p. 82.

aplinkybių bei detalių. Kūrinys aiškiai buvo užsakytas Lackienės mirties metinėms, tačiau kas paskatino našlį taip pagerbti žmonos atminimą ir išleisti tikrai nemažą pinigų sumą, galime tik spėlioti. Gal pagarba jos aukštai kilmei ir apgailestavimas, kad neskyrė žmonai pakankamai laiko? Gal pareiga likusiems Italijoje jos giminaičiams ir noras pasipuikuoti prieš kitus didikus? O galgi tikra ir nuoširdi meilė? Bet galėjo būti ir taip, kad visi šie jausmai paskatino dar vieno gedulinio kūrinio LDK atsiradimą.

FUNEBRIA AUTORIUS

Teodoro Lackio užsakytas kūrinys žmonos laidotuvėms buvo išspausdintas 1603 m. Vilniuje Jono Karcano spaustuvėje po gegužės 15 d.³⁹ Kūrinio autoriumi įvardytas Jonas Kimbaras, kurio pavardės nerasime LDK lotynišką literatūrą tiriančių mokslininkų darbuose. Kas lėmė, kad kaip tik šiam autoriui Lackis patikėjo įamžinti žmonos atminimą?

Žinių apie Kimbarą⁴⁰ teikia du kol kas žinomi šaltiniai: Graco universiteto matrikulos⁴¹ ir Vilniaus popiežiškosios seminarijos auklėtinių sąrašas⁴². 1597 m. Graco jėzuitų akademijos matrikulose Kimbaras minimas šalia kitų 5 „fizikų“ (t. y. antrus metus filosofiją (metafiziką) studijuojančių): „Ioannes Kymbar, Lithuanus“⁴³. Žinome, kad filosofijos studijos būdavo galimos tik baigus kolegiją – gavus puikius lotynų kalbos, poetikos ir retorikos pagrindus⁴⁴.

³⁹ Tokia data minima kūrinio dedikacijoje, žr. *Funebria*, p. A2v: „Scripsi in Curia Alta. Anno M DC III maii 15“.

⁴⁰ Apie Jono Kimbaro gimimo vietą ir tėvus, deja, nieko nežinoma. Gali būti, kad jis kaip nors susijęs su Sergijaus Kimbaro (?–1565), kuris 1532–1557 m. buvo Supraslio vienuolyno archimandritu, gimine. Tokiu atveju galėtume manyti, kad Lackį ir Kimbarą siejo panaši kilmė – abu stačiatikių vaikai, perėję į katalikybę.

⁴¹ *Die Matrikeln der Universität Graz 1586–1630*, bearbeitet von Johann Andritsch, (*Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz*, t. 6/1), Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1977.

⁴² Henryk Litwin, „Katalog alumnów seminarium papieskiego w Wilnie 1582–1798“, d. I: „Wstęp, wykaz skrótów, spis źródeł, katalog alumnów 1–500“, in: *Przegląd Wschodni*, t. VIII, sąs. 4 (32), 2003.

⁴³ *Die Matrikeln*, p. 18.

⁴⁴ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, opr. Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2004, p. 568.

Šis faktas verčia manyti, kad iki Graco Kimbaras tikrai kažkur mokėsi ir gavo gerą išsilavinimą. Gali būti, kad tas „kažkur“ buvo ne kur kitur, o Vilniaus popiežiškojoje seminarijoje. Šios seminarijos auklėtinių sąrašas minimas lietuvis bajoras Jonas Kimbaras, gimęs 1571 m., į seminariją įstojęs 1589 m., o 1591 m. ją palikdamas jau buvęs filosofijos magistras⁴⁵. Jei tai tas pats Kimbaras, tuomet visiškai neaišku, ką jis veikė tarp 1591 ir 1597 m. Be to, Grace jo gimimo data nurodoma 1573 m. Dar įdomiau ir keisčiau, kad Graco akademijoje Kimbaras vėl ima studijuoti filosofiją, nors jau turėtų būti filosofijos magistras. Kaip ten bebūtų, tačiau 1597 m. Kimbaras kaip neturtingas studentas buvo priimtas į Šventosios Romos Imperijos imperatoriaus Ferdinando II įsteigtą studentų bendrąbę, jo įkūrėjo garbei vadinamą „Fernandeum“⁴⁶. Čia jis gyvenęs nemokamai, o 1598 m. akademijoje jam kartu su kitais 12 studentų buvo suteiktas laisvųjų menų ir filosofijos bakalauro laipsnis⁴⁷.

Vis dėlto Kimbaro gyvenime būta nemaža mįslių, o kartais ir sunkiai paaiškinamų faktų. Štai kad ir tokių. 1598 m. spalio mėnesį niekam nieko nepaaiškinęs studentas ėmė ir išvyko į Italiją (pas bendramokslį, kurių nemaža buvo Grace?), iš kurios grįžo tik po metų! Dar keisčiau, kad lyg niekur nieko (nors buvo išmestas!) jis ir vėl buvo priimtas į bendrąbę⁴⁸, toliau tęsė mokslus⁴⁹. 1600 m. Kimbaras studijuoja metafiziką pas garsų Vengrijos katalikiškosios reformos teologą ir būsimą kardinolą jėzuitą Petrą Pázmány (Péter Pázmány, Petrus Pazmanus, 1570–1637)⁵⁰, tais pačiais metais įgyja ir filosofijos magistro laipsnį⁵¹. Jis suteiktas už paskelbtas ir apgintas tezes *Pasaulio ir jo dalių*

⁴⁵ Henryk Litwin, *op. cit.*, p. 944.

⁴⁶ *Die Matrikeln*, p. 171: „Ioannes Kymbar, Linthuanus (sic!), ann. 24, Logicus receptus, 12 iunii [15]97 alitur gratis.“

⁴⁷ *Ibid.*, p. 102: „Ex cursu P. Gulielmi Wrighthii. / Vor cursu gestrichen: secundo [...] Joannes Kymbar, Lithwanus.“

⁴⁸ *Ibid.*, p. 175: „Ioannes Kymbar promotus ad convictum, Lithuanus anno [15]99.“

⁴⁹ *Ibid.*, p. 173–174: „Ioannes Kymbar, expulsus, semel [15]97 receptus iterum eodem anno postmodum [15]98 cessit in Italiam nullo superiorum salutato 10 octobris, receptus iterum in septembe [15]99.“

⁵⁰ Jis įkūrė Vengrijoje jėzuitų vadovaujamą universitetą ir laikomas vengrų literatūros klasiku.

⁵¹ *Die Matrikeln*, p. 104: „Eodem anno [1600] sub eodem rectore mense septemb. licentiati in philosophia facti sunt infrascripti 7 Calend. octob. et 6 Calendas octobris hora 8^a matutina solenni ritu magistri in eadem facultate renunciati sunt promotore r. p. Petro Pazmani e Societate Iesu philosophiae magistro et professore *ex cursu patris Pazmani* [...] Ioannes Kymbar, Lithwanus, serenissimae Annae reginae Poloniae alumnus.“

*filosofinės teoremos*⁵², kurios leidžia Kimbarą priskirti prie pirmųjų Lietuvos nominalistų⁵³. Iš viso darbe pateikiama 50 tezių bendriausiais scholastinės gamtos filosofijos klausimais, paskutinėse (43–50) dėstomi psichologijos ir logikos teiginiai. Svarbiausia, jog pripažįstamas savarankiškas, nuo formos nepriklausantis materijos egzistavimas, natūralių procesų vyksmas be Dievo valios, vien pagal gamtos dėsnius⁵⁴. Tezės tikriausiai buvo įtakotos garsiojo profesoriaus, tačiau jose neabejotinai atsispindėjo ir paties Kimbaro požiūris.

Panašu, kad po mokslų Kimbaras grįžta į Lietuvą ir kaip tik tada tikriausiai tampa Lackio klientu ir net dvariškiu⁵⁵. Kada, kaip ir kodėl jų keliai susikirto, tikslų žinių neturime, tačiau neatmestina galimybė, kad Italija ir čia galėjo suvaidinti lemiamą vaidmenį. Neginčijamas faktas tas, kad mirus žmonai kaip tik Kimbarui užsakomas velionę pagerbiantis kūrinys⁵⁶, suteikiama galimybė parodyti savo gabumus ir erudiciją. Išspausdinta knygelė turėjo pasirodyti minint Izabelės mirties metines ir pagal tradiciją galėjo būti išdalinta bažnyčioje, apeigų metu ar vėliau susirinkusiems pagerbti jos atminimo⁵⁷.

FUNEBRIA STRUKTŪRA, TURINYS, ANALIZĖ

Laidotuvių kūriniai LDK gyvavo nuo XVI a. vidurio⁵⁸. Kaip ir kiti to meto proginiai kūriniai jie buvo rašomi remiantis retorikos mokslo taisyklėmis, t. y. komponuojami pagal tris pagrindines dalis: temos ir medžiagos pasirinkimas (*inventio*), teksto, jo dalių išdėstymas, struktūra (*dispositio*), žodinė stilistinė

⁵² *Theoremata philosophica de mundo et eius partibus, quae in alma academia Graecensi pro gradu magisterii artium et philosophiae propugnabit eruditus dominus artium et philosophiae baccalaureus Ioannes Kymbar Lithuanus praeside r[everendo] patri Petro Pazmani e Societate Iesu philosophiae magistro ac professore ordinario, Graecii Sturiae: [Typis Universitatis?], 1600.*

⁵³ Romanas Plečkaitis, *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, t. 1: *Feodalizmo laikotarpis*, Vilnius: Mintis, 1980, p. 143.

⁵⁴ Romanas Plečkaitis, *Lietuvos filosofijos istorija*, t. 1: *Viduramžiai – Renesansas – Naujieji amžiai*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 363.

⁵⁵ *Funebria*, p. A1r: „cui sum a servitiis“.

⁵⁶ Tai vienintelis žinomas Kimbaro kūrinys. Apie tolesnį autoriaus gyvenimą žinių nėra. Žr. Darius Antanavičius, *op. cit.*, p. 71.

⁵⁷ Juliusz A. Chrościcki, *op. cit.*, p. 51–52.

⁵⁸ Rasa Jurgelėnaitė, *Lotyniškoji laidotuvių poezija: XVI amžiaus pabaigos Vilniaus akademijos tekstų retorinė analizė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 23–24.

teksto išraiška (*elocutio*)⁵⁹. XVI a. pabaigoje nemažai gedulinių poezijos rinkinių (iš viso 9) sukūrė Vilniaus universiteto auklėtiniai⁶⁰. Jie rašyti mirus įvairiems asmenims: universiteto geradariams, kunigaikščiams, jų žmonoms, didikams, bendramoksliams. Išsamiai šiuos leidinius tyrusi Rasa Jurgelėnaitė pateikia tokią laidotuvių rinkinių struktūrą: (1) velionio herbas su herbiniu eilėraščiu; (2) prozinė ar eiliuota dedikacija; (3) laidotuvių kalba; (4) laidotuvių eilėraščiai⁶¹. Tokia pati gedulinių kūrinių struktūra liko ir XVII a. pradžios tekstuose.

Kaip jau minėjome, neaišku, ar *Funebria* kūrinio autorius buvo Vilniaus popiežiškosios seminarijos studentas (tokiu atveju jis galėjo būti skaitęs bent kelis Vilniuje pasirodžiusius gedulinės poezijos rinkinius), tačiau tokių kūrinių jis tikrai buvo matęs ir skaitęs studijuodamas Grace. Be to, kaip ir dera jėzuitų auklėtinui, turėjo būti įvaldęs įvairaus pobūdžio kūrinių (tarp jų ir proginių) kompozicijos principus.

Kimbaro *Funebria* struktūra visiškai atitinka Jurgelėnaitės nurodytas 4 pagrindines gedulinio kūrinio dalis. Vis dėlto, pereidami prie jų aptarimo, norime atkreipti dėmesį į titulinį kūrinio lapą, kuriame po pavadinimu⁶² (pav. 1) įrašytos eilutės iš Senojo Testamento *Siracido* knygos:

Sicut sol oriens in mundo in altissimis Dei,
sic mulier prudens in ornamentum domus eius⁶³.

⁵⁹ *Ibid.*, p. 57–59. Eugenija Ulčinaitė, *Teoria retoryczna w Polsce i na Litwie w XVII wieku: próba rekonstrukcji schematu retorycznego*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1984, p. 54–55.

⁶⁰ Rasa Jurgelėnaitė, *op. cit.*, p. 25–27.

⁶¹ *Ibid.*, p. 137.

⁶² Kūrinio moto pasirinktos eilutės iš Šventojo Rašto to meto kūriniuose neretai iškeliamos į titulinį puslapį. Iš Lietuvoje pasirodžiusių gedulinių XVI a. pab. kūrinių tokie yra *Epicedia in funebres exequias [...] Valeriani, episcopi Vilmensis [...] (1580)*, *Threni in exequias [...] Catharinae Radivilae de Teczyn [...] (1592)*, *Threnodia in obitum [...] Alberti Radziwil [...] (1593)*.

⁶³ Senojo Testamento *Siracido* knygos eilutės (Sir 26, 21–22) potridentinėje Siksto-Klemenso Vulgatos versijoje perteikiamos taip: „Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonae species in ornamentum domus eius“ (Kaip saulė, tekanti pasauliui Dievo aukštybėse, / taip geros moteriškos gražumas – jos namų papuošalas), tačiau senesnėse versijose ir konkordancijų sąvaduose (pvz., *Concordantiae breviores omnium ferme materiarum ex sacris Bibliorum libris [...] per Anthonium a Konygsteyn, minoritam, Coloniae: ex officina Melchioris Novesiani, 1537, p. 160*) randamas būtent Kimbaro cituojamas variantas: „sic mulier prudens in ornamentum domus suae“.

1 pav. Jono Kimbaro *Funebria* titulinis lapas

Namų papuošalas yra „mulier prudens“ – „išmintinga moteris“. Būtent šią savybę – *prudentia* – autorius (savo valia ar velionės vyro noru?) pasirenka kaip išeities tašką, atramą kitoms mirusiosios dorybėms, kaip visos kūrinio struktūros pamatą. Ir nors kaip tik šis topas gana dažnas moterims skirtuose

geduliniuose kūrinuose⁶⁴, tačiau jis kūrinyje pasitelkiamas ne tik kaip išmintingos namų šeimininkės ar moralinio namų autoriteto simbolis, bet ir kaip moters, išmanančios Paladės menus, t. y. moteriška išmintis kūrinyje nesiejama vien su praktiniais namų „prižiūrėtojos“ įgūdžiais.

Tačiau grįžkime prie paties kūrinio, kurį sudaro keturios pagrindinės dalys:

1. Herbas su herbiniu eilėraščiu – *In stemmata illustris et nobilissimae familiae Bonarellorum* (A1v);
2. Dedicacija – kreipimasis į keturis mirusiosios brolius – *Perillustribus comitibus domino Guidobaldo, domino Iulio, domino Antonio, domino Prospero Bonarellis de Rovere* (A2r-v);
3. Laidotuvių kalba – *Oratio funebris in laudem illustris heroinae dominae I[sabellae] B[onarellae] de Rovere* (A3r–C3r);
4. 8 eilėraščių ciklas (C3v–D4r).

Aptarsime svarbiausius kiekvienos dalies bruožus.

Herbas ir herbinis eilėraštis

Kaip ir dera proginiams kūriniams, kitoje antraštinio lapo pusėje (*verso*) yra mirusiosios herbas ir jį iliustruojantis ar paaiškinantis herbinis eilėraštis (pav. 2). Labai gaila, kad puikiai išlikęs Jono Kimbaro kūrinio egzempliorius turi vieną vienintelį defektą – nuplėštą vietą, kurioje atspausdintas herbinis eilėraštis. Tradiciškai jame buvo glaustai suformuluojama ir pristatoma pagrindinė visame kūrinyje įvairiomis formomis toliau plėtojama mintis. Paprastai autorius išsiringdavo vieną iš jungtiniame herbe pavaizduotų figūrų. Labai tikėtina, kad taip buvo ir šiuo atveju. Straipsnio autorė linkusi manyti, kad kaip pagrindinė figūra buvo pasirinkti herbo kairėje pusėje vaizduojami trys kalnai arba trys viršūnės (Izabelės motinos giminės herbas), ypač tinkantys velionės dorybėms nusakyti.

Dedicacija

Po herbo spausdinama dedikacija įdomi tuo, kad kūrinio autorius kreipiasi ne į užsakovą ar geradarį (tokių dedikacijų LDK kūriniuose daugiausia), bet į mirusiosios brolius (pav. 2). Tai, ko gero išimtis, iš visos LDK laidotuvių kūrybos.

⁶⁴ Jolita Sarcevičienė, *Lietuvos didikės proginėje literatūroje: portretai ir įvaizdžiai*, Vilnius: Versus aureus, 2005, p. 147–157.

2 pav. Izabelės Bonarelli herbas ir kūrinio dedikacija keturiems Izabelės broliams (Av–A2r)

PERILLVSTRIBVS Co-
MITIBVS D. GVIDOBALDO
D. IVLIO, D. ANTONIO,
D. PROSPERO BONA-
rellis de Rouere.

RATIONEM A ME HABITAM
in exequijs Illustris D. ISABELLÆ BO-
NARELLÆ de Rouere Illustrum D. V. les-
sissimæ sororis, ut non nisi Illustribus D. V. dis-
carem variae causæ vsere. Nam & Familia
Bonarellorum ex qua originem duxit hæc incom-
parabilis Matrona etiam Ill. D. V. uti Germanis

Fratribus communis est, lausq; defunctæ [quæ hic adumbrata exprimere
enim quis posset:] hæc ipso nomine hereditario quodam iure etiam
Ill. D. V. competit. Nec illud minoris duxerim, quod me non lateat,
quibus necessitudinis vinculis Ill. D. V. sit deuinctus Ill. D. THEO-
RVS LACZKY cui sum à seruijs. Vtrumq; horum ne vlla
temporis iniuria obliteraret, hoc qualicunq; mei ingenij fortu Apollo &
Muse prohibere voluerint. Qui licet pro ingenij tenuitate sit exi-
guus, gratum tamen fore Ill. D. V. non est cur dissidam, propter
amorem

Kodėl autorius kreipiasi į mirusiosios brolius? Priežasčių gali būti kelios. Pats autorius nurodo, kad kūrinys Izabelės broliams turėtų būti brangus dėl jų meilės seseriai ir dėl draugystės su jo ponu Lackiu⁶⁵. Galbūt kūrinio užsakovas, mirusiosios vyras Teodoras Lackis, pageidavo tokios dedikacijos norėdamas pagerbti žmonos giminės vyrį. Izabelės broliai Bonarelli buvo Italijos didikai ir net literatūrinio pasaulio atstovai, du iš jų – Guidubaldo Bonarelli della Rovere (1563–1608) ir Prospero Bonarelli (1582–1659) – buvo žymūs XVII a. poetai ir dramaturgai. Tad galbūt kreipimasis į juos buvo pagarbos ir bendro liūdesio ženklas. Taip pat tikėtina, kad rengdamas šį kūrinių žmonos metinėms Lackis laukė, o gal ir sulaukė į apeigas atvykstančių Izabelės giminaičių iš Italijos. Tokiu atveju kreipimasis į mirusiosios brolius būtų buvęs ypač svarbus.

Laidotuvių kalba

Oratio funebris – didžiąją kūrinio dalį užimantis tekstas (pav. 3). Jos paskirtis – suteikti artimuosius su netektimi, numalšinti liūdesį, o kartu ir skleisti religines tiesas, gilinti tikėjimą⁶⁶. Dažniausiai kalbą sudarydavo kelios dalys: įžanga (*exordium*), mirusiojo pagyrimas (*laudatio*), jo apraudojimas (*compro-ratio*), likusių artimųjų guodimas (*consolatio*) ir pabaiga (*conclusio*). *Funebria* autorius, nors kiek ir varijuodamas, iš esmės laikosi šios schemos.

Retorikos taisyklėse nurodoma, kad bet kokios kalbos įžangoje autorius turėtų pelnyti klausytojų palankumą ir dėmesį. Kimbaras taip ir elgiasi. Kalbos pradžioje jis teigia apgailestaujęs, kad tenka sakyti kalbą liūdna proga – dėl per ankstyvos ponios Izabelės mirties. Autorius pabrėžia, kad jam ypač sunku matyti gedintį mirusiosios vyrą ir ašaras liejantį sūnų. Šis motyvas taps viena iš gijų, nuolat įpinamų į pagrindinį tekstą. Kalbos sakytojas tvirtina, kad norėtų verkti kartu su artimaisiais. Juk „ši kilmingiausioji moteris, išsiskyrusi gerumu, pasižymėjusi didžiausiu pamaldumu, garsi dosnumu ir išdabinta visomis dorybėmis, taip staiga, taip netikėtai buvo apgaubta juodu mirties ūku. Todėl ši didžiausia mano

⁶⁵ *Funebria*, p. A2r-v: „Qui licet pro ingenii tenuitate sit exiguus, gratum tamen fore Illustribus Dominationibus Vestris non est cur diffidam propter amorem in charissimam sororem singularem amicitiamque in meum herum constantissimam“ (Nors jis [kūrinys], kaip ir mano gabumai, yra nedidelis, viliuosi, bus mielas šviesiosioms jūsų malonybėms ir dėl ypatingos jų meilės brangiausiajai seseriai, ir dėl tvirčiausios draugystės su mano ponu).

⁶⁶ Viktorija Vaitkevičiūtė, *LDK katalikiškas Baroko pamokslas: tarp ars vivendi ir ars moriendi*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 45–46.

širdgėla verčia mane tylėti, pareiga – skatina sakyti kalbą, o šviesiausiosios Ponios dorybės ragina daryti ir viena, ir kita⁶⁷. Todėl autorius pažada save pergalėti ir nevargindamas susirinkusiųjų pašlovinti tik pačias iškiliausias mirusiosios savybes.

Po įžangos sekanti *laudatio* dalis tikrai nepasižymi autoriaus žadėtu glausnumu, greičiau – atvirkščiai. Norėdamas pagerbti velionę Kimbaras pasitelkia visą tradicinį laudacinių galimybių arsenalą, suformuotą dar senųjų oratorių. Bene aiškiausiai gyrimo eigą ir kriterijus yra nurodęs V amžiaus retorius Emporijus: „O giriamas ar smerkiamas koks nors [asmuo] remiantis tuo, kas yra iki jo, jame ir po jo. Iki jo – tai kilmė ir tėvynė, tėvai ir giminaičiai; jame – tai vardas, išsilavinimas, išsiauklėjimas, kūno grožis, poelgiai, po jo – tai pasitraukimas iš gyvenimo, mirusįjį lydintis geras vardas.“⁶⁸ Kimbaras pagyras mirusiajai kaip tik ir pradeda nuo tėvynės ir giminės išaukštinimo. Teigiama, kad Izabelei tikrai netrūko Fortūnos dovanų, tačiau ji pati būtų norėjusi būti minima tik dėl vienos iš jų – dorybės (*virtus*). Tačiau, autoriaus manymu, giminė yra *virtus* pagrindas, todėl būtina prisiminti nuostabią mirusiosios tėvynę Italiją, garsius Bonarelli giminės protėvius, jų šlovingus ir drąsius žygius, atliktus Dievo garbei. Po pagyrų tėvynei ir giminei į kalbą įsipina labiau *comploratio* daliai priskirtina emociinga pastraipa apie ne laiku mirusią poniją, kuri pabaigiama jausmingu sušukimu-rauda: „Ai man, sunkią žaizdą giminaičiams, sunkią žaizdą santuokos sakramentu sujungtam sutuoktiniui, sunkią žaizdą sūnui, galop sunkią žaizdą giminei savo priešlaike mirtimi padarė tokia kilminga ir tokia šviesi Ponia!“⁶⁹ Po šios trumpos digresijos vėl grįžtama prie giminės gyrimo – kalbama apie Izabelės tėvo nuopelnus, jo vedybas su taip pat garsios giminės atžala, iš šios santuokos gimusius vaikus. Taigi pašlovinęs tai, kas buvo *ante ipsum* –

⁶⁷ *Funebria*, p. A3v: „illa nobilissima faemina, integritate eximia, pietate summa, liberalitate conspicua omniumque virtutum ornamentis praestans, tam repente, tam insperate atra funeris caligine est obvoluta. Hic itaque animi mei gravissimus dolor cogit me, ut sileam; ut dicam, officium impellit, utrumque ut faciam, virtutes heroinae clarissimę persuadent.“

⁶⁸ *Rhetores Latini minores ex codicibus maximam partem primum adhibitis*, emendabat Carolus Halm, Lipsiae: in aedibus B. G. Teubneri, 1863, p. 567: „Laudatur autem aliquis aut reprehenditur ex his quae sunt ante ipsum, quae in ipso quaeque post ipsum. Ante ipsum, ut genus et patria, et parentes, et propinqui; in ipso, ut nomen, ut educatio, ut institutio, ut corporis species, ut ordo factorum; post eum, ut ipse exitus vitae, ut existimatio mortuum consecuta.“

⁶⁹ *Funebria*, p. Br: „Proh dolor, grave vulnus necessitudinis vinculo coniunctis, grave vulnus coniugi matrimonii sacramento copulato, grave vulnus filio, grave denique familiae vulnus tam nobilis tamque illustris matrona immaturo suo obitu inflixit!“

amorem in Charissimam sororem singularem, amicitiamq; in meum
Herum constantissimam. Ill. D. V. diutissime & felicissime valere
exopto. Scripsi in Curia Alta. ANNO M. DC. III.
Maij 15.

Ill. D. V.

addictissimus,

Ioannes Kymbar.

ORA.

3 pav. Laidotuvių kalba – Oratio funebris (A2v–A3r)

ORATIO FVNEBRIS IN LAVDEM ILLVSTRIS Heroinæ Dominæ I. B. de Rouere

COMMUNE ACCIDISSET AV-
ditores, si mihi alia dicendi materia, aliaq; se-
ges in hoc amplissimo confessu vestro die
hodierno obtigisset. Nunquam enim fanebri
oratione, nunquā sonis lugubrib; lectissimas
aures vestras ferire exoptabam. Quod genus
dicendi magnos eiulatus, frequentes gemitus,
omnia deniq; tristissimī squaloris argumenta requirit. At
ego si talis sim, vt hisce frena laxem affectibus, si oculos ad la-
chrymas, si animum ad tristitiam, si me totum ad singultus
conuertam, non vos aliqua verborum suauitate demulcebo,
sed ingrata vocis asperitate quā maximē offendam. Quidni
enim, Viri eximij, lachrymer; quidni lugeam; cū iusta fune-
bria iustissimē nobis, clarissimæ fæminæ ISABELLÆ
BONARELLÆ, Christiano sacroq; ritu persoluentibus,
eius maritum, herum meum; virum dignissimum, ab imo corde
suspiria ducentem, & eius vnicum filium magnæ spei probita-
tisq; puerum, acerbum dilectæ Matris suæ interitum; amarissimē
deflentem conspiciam? Hic me mæror grauissimē per-
turbat, hic à loquendo retardat. Et verò quis est obsecro adeò
humanitatis expers, adeò omni pietatis sensu destitutus, quem
immaturè, alienissimòq; expectationis nostræ tempore, singu-
laris Matronæ; ab oculis omnium sublata memoria non com-
moueat.

A 3:

mirusiosios tėvynę, giminę, tėvus – autorius pereina prie *in ipso* – pačios velionės savybių vardijimo. Sužinome, kad Izabelė buvo verta garsiųjų savo protėvių ir paveldėjo iš jų visa, kas geriausia. Mat nuo pat mažumės ji buvo didžiai dievobaiminga, vėliau, patikėta mokytojams ir auklėtojams, jų padedama dar labiau puoselėjo dorybes. Prieš skaitytojo akis kyla iš įmantrių sakinių supintas idealus jaunos moters paveikslas: dora, kukli, maldinga, rūpestinga, atidžiai atliekanti jai pavestus darbus, nešvaistanti laiko niekam, niekinanti turtus ir malonumų vaikymąsi, teisinga, protinga, įžvalgi, ori... Tačiau svarbiausia, visas išvardytas dorybes karūnuojanti – ypatingas santykis su Dievu: „Ji [Izabelė] buvo taip pasišventusi Dievo garbinimui ir šventoms maldoms, kad ištisas valandas ir didesnę dienos bei nakties dalį skirdavo šventiems pokalbiais su tuo Dangiškuoju Tėvu.“⁷⁰ Nepriekaištingomis dorybėmis ir grožiu mergina traukė ne vieno vyro širdį, tačiau, pažymi kalbos autorius, ne veltui Dievas ją susiejo būtent su Teodoru. Idealioji nuotaka virto idealia žmona: „tapusi poniam ypač stengėsi laikytis santuokos priesakų, labai žiūrėdama drovaus elgesio, visaip kaip klausydama vyro, šauniai ir sumaniai vesdama šeimos ūkį, galop visaip kaip patarnaudama.“⁷¹ Aiškėja, kad jaunoji Izabelė labiausiai pasižymėjo *virtus* ir *fides* (dorybe ir religingumu), o ištekęsusi poniam minima dar ir dėl *prudentia* (išminties). Taigi autorius pereina prie tituliniam lape minėtos *mulier prudens* topikos. Ji tradicinė: Izabelė myli vyrą, rūpinasi vaikais, išmintingai tvarko namus ir ūkį. Kad skaitytojui nebūtų nuobodu klausantis vien liaupsių mirusiai poniam, į pagiriamąjį tekstą ir vėl įsiterpia *comploratio* elementas – aimanos ir liūdesys žiūrint į gedinčius vyrą ir sūnų: „Ko stebėtis, kad matau, kaip jūs, atlikdami paskutines apeigas, esate prisilėgti kartėlio ir nykte nykstate iš pragaištingiausio sielvarto. Juk dingo jūsų grožybė, kuria didžiavotės, jūsų puošmena, kuri jums teikė garbę, jūsų šviesulys, kuris jus apšviesdavo. Tu, mano pone, netekai šlovingiausios žmonos, o tu, Alfonsai, – mylimiausios motinos.“⁷²

⁷⁰ *Ibid.*, p. B2v: „Cultui illa divino precibusque sacris intentissima fuerat adeo, ut horas integras et maiorem diei ac noctis partem sacris cum coelesti illo parente colloquiis impenderet.“

⁷¹ *Ibid.*, p. B3r: „[...] matrona iam curavit enixe, ut leges matrimonii praestanti pudicitiae cura, obsequio in maritum singulari, egregia in administranda re familiari prudentia, obsequiis denique omnibus observaret.“

⁷² *Ibid.*, p. B3v–B4r: „Quid mirum videatur, quod vos suprema solventes opprimi amaritudine et funestissimo luctu extabescere contempler? Extincta enim est pulchritudo vestra, qua gloriabamini, decus vestrum, quo honestabamini, lux vestra, qua illuminabamini. Tu, here, coniugem laudatissimam, tu, Alphonse, matrem dilectissimam amisisti.“

Toliau tekste vėl grįžtama prie *laudatio* – būtina paminėti, kaip puikiai Izabelė auklėjo vaikus, rūpindamasi ne tik jų kūnu, bet ypač siela; kaip išmintingai vadovavo visai šeimynai, stengdamasi, kad ji laikytųsi Bažnyčios mokymo, vengtų dykinėjimo ir uoliai triūstų; niekad nepyko ir stengėsi būti visiems tarsi motina. Dar priduriama, kad ir pati buvo kukli, darbšti, geriausias pavyzdys kitoms moterims ir merginoms. Žodžiu, tik nuo ponios priklausė, kad namuose vyrų santauka, darna, sutarimas ir klestėjimas. Visas ilgai vardytas ponios savybės apibendrina toks sakinytis: „[...] per visą gyvenimą jai rūpėjo, regis, vien štai kas: nemarius dalykus statyti pirm marių, naudingus – pirm teikiančių malonumą, garbingus – pirm naudingų, šventus – pirm garbingų, taip pat kad protas vadovautų jausmams, dvasia – kūnui, o šiems abiem – Gerasis Didysis Dievas.“⁷³ Asmeninės mirusiosios dorybės (*in ipso*) baigiamos „registruoti“ ir šlovinti konstatuojant, „kad mirties dalgio buvo nukirstas, iš šio pasaulio bei gyvųjų tarpo išplėštas ir į karstą paguldytas visų išskirtinių dorybių pėdelis“⁷⁴.

Nuosekliai pereinama prie trečiojo gyrimo etapo – *post eum*. Izabelė iš gyvenimo pasitraukia oriai ir kaip priklauso gerai krikščionei: prašo vyro pakviesti nuodėmklausį iš Jėzaus Draugijos, kuriam atlieka išpažintį, o dvare buvęs kunigas tuo metu laiko šv. Mišias. Dar meldžia vyro pasirūpinti atžalomis, tarnais ir tarnaitėmis. O vaikams prisako: „tegu labiausiai [jiems] rūpi dorumas ir geras vardas; viską darydami lai žiūri, ko reikalauja garbingumas, orumas, Respublikos nauda, Bažnyčios nutarimai“⁷⁵. Izabelė palieka gyvenimą apsupta vyro ir vaikų, duodama jiems paskutinius priesakus, tardama Dievo ir Jo Motinos vardą.

Išvardijus mirusiosios dorybes ir apraudojus ankstyvą jos mirtį pereinama prie paskutinės – *consolatio* dalies. Autorius konstatuoja, kad mirties negalima išvengti, tačiau „mirus Izabelei mus gali guosti tai, kad ši tyriausia moteris, mirtinga kūnu, nemirtinga dorybėmis, juk visų mūsų, atliekančių

⁷³ *Ibid.*, p. Cr: „[...] denique hoc unicum totius vitae decursu curasse visa est, ut immortalia mortalibus praeponeret, voluptuosius utilia, utilibus honesta, honestis sancta, utque affectibus ratio, corpori animus, his utrisque Deus O[ptimus] M[aximus] imperaret.“

⁷⁴ *Ibid.*, p. Cv: „Omnium virtutum insignium manipulum mortis falce ab hac aura et domicilio viventium excisum et in hac tumba repostum videtis.“

⁷⁵ *Ibid.*, p. C2r: „In omnibus, quid honestas, quid dignitas, quid commoda Reip[ublicae], quid Ecclesiae statuta exigent, animadverterent.“

jai šią paskutinę priedermę, širdyse amžiams liks gyvas jos atminimas“⁷⁶. Be to mirusioji ponia „čia [t. y. žemėje, šiame pasaulyje] buvo pakeleivė, ten [t. y. dausose, rojuje] yra nuolatinė gyventoja, čia gimė, kad mirtų, ten yra gyva ir mažiausiai ko baiminasi – tai tironės mirties; čia patyrė daug karčių dalykų, ten jai skirta džiaugtis amžinomis linksmybėmis“⁷⁷.

Kalba baigiama (*conclusio*) tarsi pačios Izabelės tariamais žodžiais. Ji kaip pamokslininkas pateikia priesakus, kaip reikia gyventi, kad nebūtų baisu mir- ti: „Nei kilmė, nei grakšti išvaizda, nei gabumai, nei žydintis amžius nepajėgus atsispirti žiauriausios lemties galybei: kai jums reikės palikti prabangą, dvaro svitas, smagybes, linksmybes, prabangius bei puošnius drabužius ir visa kita, daug duosite, kad nebūtumėte jų įgiję.“⁷⁸ Paskutinius kalbos sakinius vėl taria jos autorius, baigdamas neginčijama aksioma: „Kelias į dangų yra audringas [t. y. kupinas pavojų].“⁷⁹

Trumpai pristatę *oratio funebris* kompoziciją ir turinį, galime konstatuoti, kad pagal giriamųjų kalbų pavyzdį parašytas tekstas yra puikus retorinės kul- tūros pavyzdys, rodantis autoriaus erudiciją, gebėjimą ne tik išmoningai pinti įmantrius sakinius, demonstruoti laudacinių priemonių galimybes, prisodrin- ti tekstą antikinių aliuzijų, pavyzdžių ir topų, istorinių įvykių ir detalių, bet ir sieti skirtingas kultūras bei pasaulėžiūras, pateikti jautrių realaus gyvenimo detalių, kurti gražų velionės paveikslą jų artimųjų paguodai.

Kūrinio eilės

Funebria poezijos dalį sudaro 8 skirtingo ilgio ir skirtingais poezijos metrais parašyti eilėraščiai. Jie skyla į atskiras temines dalis. Pirmąją, kurią galėtume

⁷⁶ *Ibid.*, p. C2r: „Hoc tamen nos in huius morte solari potest, quod haec foemina integerrima, tametsi corpore mortalis, virtutibus tamen sit immortalis. In nostris quidem animis, qui- cunque illi haec iusta persolvimus, perpetua nominis eius vigeat memoria.“

⁷⁷ *Ibid.*, p. C2v: „Hic illa peregrina fuit, ibi incola, hic ea conditione nata est, ut mori necesse habuerit, ibi ita vivit, ut nihil minus quam mortis tyrannidem pertimescat, hic multa acerba perpessa est, ibi ad perennes laeticias in perpetuum est constituta.“

⁷⁸ *Ibid.*, p. C3r: „Non genus, non forma, non ingenium, non aetas florida fati truculentissimi vim cohibere potest: splendorem, stipatorum turbas, lepores, laetitiam, vestium decora et ornamenta et reliqua omnia cum vobis fuerint relinquenda, magno optaveritis emptum iis vos caruisse.“

⁷⁹ *Ibid.*, p. C3r: „Via ad superos est violenta.“

vadinti sūnaus ir motinos dialogu, sudaro 2 eilėraščiai: „Ioannes Alphonsus, unicus superstes filius, summopere dolens Matris suavissimae obitum lamentatur“ („Jonas Alfonsas, vienintelis likusysis sūnus, didžiai liūdėdamas aprauda mieliausios motinos netektį“) ir „Mater respondet lamentanti filio“ („Motina atsako raudančiam sūnui“). Pirmasis kartu yra ir ilgiausias kūrinio eilėraštis – jį sudaro 152 eilutės, parašytos asklepiadinėmis-glikonėjinėmis strofomis. Pagrindinis jų veikėjas, skirtingai nei laidotuvių kalboje, yra sielvartaujuantis dėl motinos mirties sūnus (priminsime, kad Jonui Alfonsui 1602 m., kai mirė motina, buvo 14 metų). Visas eilėraštis yra sukonstruotas iš, rodos, nesibaigiančių kaltinimų Mirčiai (*mors adamantina, inconstans hera*) ir jai atstovaujančioms Moiroms-Parkoms (*feralis Lachesis, palla funera incincta Atropos*), kurių įvaizdis ir simbolika labai dažna gedulinėje poezijoje⁸⁰. Sūnus kaltina Mirtį – negailestingą Persefonės ranką (*trux Persephones manus*), atėmusią iš jo, ką tik įžengusio į paauglystę, motiną. Skundai ir priekaištai nuolat pertraukiami atodūsių ir ašarų, o kartais atrodo, kad kaltintojas atsiduria simboliniame mūsų lauke, kuriame vyksta gyvenimo ir mirties kautynės: aplink švilpia ietys (*Quod caput in meum / telum non iacit improba?* – Kokios dar ieties į mano galvą nesviedė nelaboji [*t. y. mirtis*]), o širdį kausto liūdesys ir baimė (*Ah, luctu trepidum cor dubio salit, / moeror visceribusque insidet intimis* – Vai, išsigandusi širdis šokinėja iš slegiančio sielvarto, liūdesys skverbiasi į krūtinės gilumą). Tačiau vilnos verpėjos – žiaurios (*crudeles nimium lanificae Deae*), jomis, nepatikimomis, nevalia pasitikėti (*Nam nihil est fidere perfidis*), jų negailestinga ranka nutraukia visų gyvenimo siūlą: ir pamaldumas, ir išmintis, ir dorybė joms nieko nereiškia – šios savybės menkesnės už stiklą (*Omnes praecipiti vos metitis manu, / vobis est pietas, est sapientia / est virtus levior vitro*, 46–48). Nepaiso likimo deivės nei garsios giminės ar protėvių (čia autorius, žinoma, nepraleidžia progos ir vėl suminėti garsiųjų karų ir mūsų, kurie išgarsino Bonarelli giminę). Visų, deja, laukia ta pati lemtis:

Sed quorum memoro plura? Necessitas
 Parcarum in tabulis scripta adamantinis,
 quam fas est hominum vertere nemini,
 haec nullo reputat loco.

⁸⁰ Rasa Jurgelėnaitė, *op. cit.*, p. 88–90.

Sunt ingrata nigris cuncta sororibus.
Omnes terricolas una manet dies –
nil refert citius, serius: omnibus
haec currenda venit via. (93–100)

(Kam dar daugiau prisiminti jų [giminaičių žygių]? Likimas / įrašytas į Parkų deimantines lenteles [t. y. nepakeičiamas], / likimas, kurio negalima išvengti nė vienam iš žmonių, / visa tai laiko per nieką. // Niekas nemiela juodosioms seserims. / Visų mirtingųjų laukia ta pati diena [t. y. mirtis] / – neturi reikšmės anksčiau ar vėliau: visiems / teks keliauti šiuo keliu [t. y. mirti].)

Šio posmo *currenda via* gražiai atliepia laidotuvių kalbos paskutinę frazę *via ad superos est violenta*. Kaip kitus, taip ir Izabelę pasiveja jos lemtis (*tristi sarcophago cibus* – [motina tampa] liūdno sarkofago maistu). Sunku našlaičiui matyti liūdinčią vyrą-tėvą (*ut fletu violat mascula lumina, / ut largis madet imbribus* – kaip [sielvartas] temdo ašaromis vyriškas akis, kaip jos plūsta gausiais upeliais), prisiminti brolius, kurie anksti paliko šį pasaulį (*trux violentia fatorum veluti lilia falcibus vitae in limine messuit* – žiauri lemtis [juos] kaip lelijas pjautuvu nukirto vos peržengusius gyvenimo slenkstį).

Paskutinis posmas – paskutinis sūnaus atsisveikinimas su motina. Jame panaudotas iš Vergilijaus perimtas⁸¹ *salve vale* topas. Kaip tik žodžiu *vale* buvo užbaigiama dauguma klasikinių epitafijų, dažnas jis ir neolotyniškoje laidotuvių literatūroje⁸²:

Mater coelitibus iuncta recens, faces
Inter sydereas quae rutulas⁸³ modo,
Mater rapta mihi, me mihi charior
Ipso Mater, ave. Vale. (149–152)

(Motin, ką tik prisijungusi prie dangaus gyventojų, / tu dabar spindi tarp auksinių žvaigždžių, / Motin, atimta iš manęs, man brangesnė / už mane patį, būk pasveikinta. Sudie.)

⁸¹ Žr. Vergilius, *Georg.* 4.497; *Aen.* 2.789, 5.730.

⁸² Rasa Jurgelėnaitė, *op. cit.*, p. 69–71.

⁸³ Tikėtina, kad tekste liko spaudos klaida: vietoj *rutulas* turėtų būti *rutilas*.

Apskritai šis eilėraštis yra tarsi laidotuvių kalbos, tik „įdėtos“ į sūnaus lūpas, variacija, kurioje gedima ir sielojamasi dėl motinos mirties, prisimenami garbingi jos protėviai iš Italijos, jausmingais sušukimais ir retoriniais klausimais reiškiamas liūdesys, tariamai paskutiniai atsisveikinimo žodžiai.

Motinos atsaką sudaro falaikais parašytos 44 eilutės. Motina kalbasi su sūnumi dar ne iš dangaus (pirmajame eilėraštyje sakoma spindi tarp sidabriinių žvaigždžių), bet tarsi iš kapo. Ji ragina nelieti ašarų prie dėl jos mirties, nedūsauti, nesielvartauti ir nešaukti jos atgal (*Frustra te crucias tuo dolore, / Frustra me repetis tuis querelis, / Nec fas est* [13–15] – Veltui kankiniesi dėl savo skausmo, / veltui savo aimanom mane kvieti atgal, nevalia). Tas „nevalia“ su menkais pakeitimais toliau pakartotas net tris kartus, kaskart vis sustiprinant intonaciją ir taip akcentuojant, kad to, kas nutiko, išvengti neįmanoma:

Nec fas est tibi mortuam vocare
Ad terras iterum semel relictas,
Nec fas est mihi mortuae redire
Ad terras iterum semel relictas,
Nec, si fas mihi sit redire, quaeram,
Ad vitae mala tot semel relictas. (15–20)

(Nevalia tau šaukti mirusią / atgal į jau paliktą žemę. / Nevalia man, mirusiai, sugrįžti / atgal į jau paliktą žemę, / Netrokščiau, net jei būtų leista man sugrįžti, tiekios blogybių jau kartą palikto gyvenimo.)

Į mirusiosios lūpas dedamos amžinosios tiesios ir laidotuvių poezijoje dažnai vartoti topai. Vienas populiariausių – žmogaus gyvenimo lyginimas su laivo kelione per audringą jūrą, o mirties – su palaimingu ramybės uostu⁸⁴. Mirusi motina tarsi koks Antikos filosofas⁸⁵ aiškina sūnui apie gyvenimo ir mirties prasmę:

⁸⁴ Jakub Zdisław Lichański, *Retoryka od średniowiecza do baroku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992, p. 134.

⁸⁵ Lucius Annaeus Seneca, *Epistulae morales ad Lucilium*, XIX, II: „In freto vivimus, moriamur in porto“ („Praleidę gyvenimą jūroje, mirkime uoste“, žr. Lucijus Anėjus Seneka, *Laiškai Lucilijui*, vertė Dalia Dilytė, Vilnius: Metodika, 2011, p. 57).

Qui vivit, mare navigat malignum,
 Qui vivit, viam abit periculosam.
 Portum, qui moritur, tenet quietum,
 Metam, qui moritur, tenet petitam.
 Horresco maris illius procellas,
 Horresco lubricatae viae pericla.
 Portus me retinet quies petiti,
 Metae me recreat status quietae:
 Portus, quem mihi dat Polus benigne,
 Metae, quam statuit Deus perite. (21–30)

(Kas gyvena, plaukia per pražūtingą jūrą, / Kas gyvas, keliauja pavojingu keliu, /
 Uostą, kas miršta, pasiekia ramų, / ribą, kas miršta, prieina lauką, / Bijausi šios
 jūros audrų, / bijausi apgaulingo kelio pavojų. / Mane sulaiko išsiilgto uosto ramy-
 bė, / mane atgaivina ramios ribos [t. y. ramybės] būvis. / Uosto, kurį man maloniai
 duoda Dangus, / ribos, kurią Dievas sumaniai pastatė.)

Šiame eilėraštyje supinti du ypač populiarius topai: gyvenimas kaip audrin-
 ga jūra ir pavojingas kelias. Jo priešprieša – ramus uostas ir kito gyvenimo
 tikslas, riba. Peržengusi slenkstį iš šio į kitą pasaulį mirusioji nerodo jokio
 noro sugrįžti ir tvirtina, kad už žemiškojo gyvenimo pavojus jai daug mielesnė
 pagaliau atrasta Dangaus ir Dievo teikiama ramybė. Tikriausiai neatsitiktinai
 ir eilėraščio pradžioje, ir cituotose eilutėse ypač dažni tiek atskirų žodžių, tiek
 frazių pakartojimai (*repetitiones*), kurie yra ne tik viena iš stiliaus priemonių,
 bet ir pabrėžia sakomų dalykų svarbą, sudaro lyg iš kito pasaulio atsklindan-
 čio jau vos girdimo balso įspūdį. Eilėraštis baigiamas motinos pamokymais ir
 priesakais sūnui, tarsi moraliniu testamentu: nepamiršti tikėjimo, gerbti tėvą,
 šlovinti giminės vardą, vengti ydų:

I, quam te monui viam peragra,
 Quem debes superis libens honorem
 Recte solve, superstitem parentem
 Qua fas est cole charitate, gentis
 Auge Lacziadum decus, malorum
 Congressus fuge;

[...]

Haec servans meliusque rectiusque,
Quam si perpetuo oblinare fletu,
Materno cineri tuo parentas. (34–44)

(Eik, keliauk keliu, kuriuo tave mokiau eiti, / linksmas pagarbą, kurią privalai, rodyk / sąžiningai aukščiausiems, likusį tėvą, kaip priklausio, mylėk, / padidink Lackių giminės šlovę, / venk blogų žmonių [...] / Vykdydamas tai [ką pasakiau] geriau ir teisingiau pasitarnausi, / savo motinos pelenams, / nei nuolat verkdamas.)

Iš pirmo žvilgsnio nesudėtingos kompozicijos eilėraštis kupinas gyvenimo vilties: motina prašo sūnaus neverkti ir nesielvartauti, nes palikusi šį pasaulį ji pagaliau rado ramybės uostą, tačiau sūnui jo kelias-gyvenimas – dar prieš akis, todėl jis, laikydamasis gimdytojos priesakų, turi juo garbingai eiti. Iš tiesų šios Kimbaro parašytos ir į motinos lūpas įdėtos eilės buvo pranašiškos. Jonas Alfonsas su kaupu išpildė tėvų lūkesčius – garsėjo kaip išsilavinęs, pamaldus, drąsus, užėmė svarbias valstybines pareigas⁸⁶.

Antrajai eilėraščių daliai galėtume priskirti 4 tolesnes epigramas. Pirmoje iš jų, pavadintoje tiesiog „Epitaphium“, vardinamos velionės, kuriai dangus nepagailėjo visokių gėrybių (*omne bonum*), savybės. Kaip tik jomis turėjo pasižymėti kilminga to meto moteris⁸⁷. Tos dorybės tarsi kyla viena iš kitos, viena kitą veja: kilni siela (*excellens animus*), dora (*virtus*), kilnumas (*honestas*), protas (*mens*), padorumas (*castus pudor*), sutarimas šeimoje (*concordia casti lecti*), ištikimybė vyrui (*fides*). Įdomu, kad šalia įprastų to meto moters savybių epitafijoje minima ir LDK rečiau pasitaikanti: „Quid memorem varias tam culti pectoris artes? / Nam Pallas quidquid sciverat, illa sciit“ (Kam dar priminsiu įvairius tokios išlavintos sielos gebėjimus? / Juk anoji išmanė visa, ką žinojo Paladė). Po šiomis įmantriomis eilutėmis slepiasi ne kas kita kaip nuoroda į Izabelės išsilavinimą. Toliau vėl grįžtama prie įprastų geros motinos ir žmonos pareigų: sumaniai auklėjo vaikus ir buvo jiems pavyzdys, vyrui

⁸⁶ Stanisław Herbst, „Lacki Jan Alfons“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 16, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971, p. 406–407; Liudas Jovaiša, Kotryna Korzeniewska, „Pilgrimystė“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas [et al.], Vilnius: Aidai, 2001, p. 468–469.

⁸⁷ Jolita Sarcevičienė, *op. cit.*, p. 53.

buvo tarsi Pandora [gr. visų apdovanotoji], kuriai dievai suteikė tiek daug visokių dovanų. Ponia mirė, kaip ir priklauso geram žmogui, garbingai (*Effigiem moriens nimirum exsculpsit in alma / virtute*), sūnui paliko priesakus, o pati prisijungė prie dangiškųjų gyventojų (*Ipsa inter faculas aeternas vernat, ibique / Coelitibus miscet dulcia colloquia*). Epitafija baigiama:

At consanguineis fatur: natoque viroque

Sese homines bullas ut meminisce velint. (23–24)

(O giminaičiams taria: lai šie atmena būti jos sūnui ir vyrui sergėtojai, globėjai.)

Nežinia, ką autorius turėjo galvoje rašydamas *consanguineis*. Jei atminsi-me, kad kūrinys dedikuotas mirusiosios broliams, galėtume manyti, kad šis kreipinys skirtas kaip tik jiems. Ateitis parodė, kad Jonas Alfonsas išvyko mo-kytis į Padujos universitetą, o ten, labai tikėtina, sulaukė ir Bonarelli giminės globos bei paramos. Tačiau jokių šių prielaidą grindžiančių šaltinių neturime.

Antroji ciklo epitafija susijusi su Izabelės mirties vieta „Alludens ad locum, in quo sepelietur, qui Curia Alta vocatur“, t. y. Aukštadvariu:

Egregie moritur Bonarella: hinc curia in Alta

Deponit corpus, spiritus astra petit.

Sarcophago est felix, magis at virtute beata,

At felix astris terque quaterque mage.

(Garbingai miršta Bonarelli; palieka savo kūną / Aukštadvaryje: o siela veržiasi į žvaigždes. / Yra laiminga [paguldyta] sarkofage: bet labiau laiminga dėl dorybių, / o pasiekusi žvaigždes / laiminga trigubai ir keturgubai labiau.)

Autorius žaidžia žodžio *altus* prasmėmis ir variacijomis: Izabelės gyvena-moji vieta ir žemėje buvo „aukštai“ – „Aukštajame dvare“ (*in curia Alta*), jos kūnas irgi laidojamas „aukštai“, tačiau sielai „aukštai“ yra tik žvaigždynai – amžinasis gyvenimas. Mirusiosios *virtutes* yra tų dviejų skirtingo matmens aukščių, t. y. laikinojo ir amžinojo pasaulių, jungiamoji grandis: kaip tik jos leidžia nuo sarkofago – žemiško gyvenimo, neišvengiamai pasibaigiančio mirtimi, pereiti į dangiškąjį – „žvaigždes“ (*astra*). Vis dėlto cituota epigrama tikrai negali lygintis su vėliau XVII a. parašytomis, pavyzdžiui, Sarbievijaus

epigramomis, kur *lusus verborum* tampa jau naujos ir populiarios akumino teorijos dalimi.

Trečioji epigrama „De unico filio superstite, tribus vero liberis mortuis“ skirta sūnui Jonui Alfonsui. Kaip tik šis ketureilis tiesiogiai susijęs su Lackių šeimos istorija, kuri neužfiksuota jokiuose kituose rašytiniuose šaltiniuose. Iš jo sužinome, kad iš keturių vaikų paauglystės sulaukė tik vienas.

Quaternam sobolem, mater, post fata relinquis,

Viderat Omnipotens: „unica“, dixit, „erit“.

Iuste: quod rarum, carum – mundo unica phoenix.

Rarius et sobole quid queat esse tua?

(Motin, po mirties palieki keturis vaikus, / Visagalis [tai] išvydo [ir] tarė: „Liks gyvas [t. y. tave pergyvens] tik vienas“. / Pagrįstai: kas reta – brangu. Vienintelis pasaulyje prisikėlęs feniksas: / kas gali būti rečiau už tavo vaiką?)

Šiuo atveju įdomi autoriaus pozicija. Gedulinėje poezijoje dažniausiai skamba apgailestavimai ir raudos dėl per anksti mirusiųjų, juolab vaikų. Autorius šį kartą ašarų nelieja: jis lygina vienintelį likusį gyvą vaiką su Feniksu. Kaip mitinis paukštis – atgimimo ir prisikėlimo simbolis – pakyla iš pelenų, taip šis vienintelis vaikas neleis nutrūkti giminės grandinei, bus vertas garsiųjų prosenelių darbų ir žygių perėmėjas bei tęsėjas, didins giminės šlovę.

Paskutinė ciklo epigrama „Nomen Isabellae Bonarellae cum Pandora con-ferens“ vėl grįžta prie pagrindinės kūrinio herojės ir lygina ją su jau kituose eilėraščiuose minėta Pandora, t. y. moterimi, gavusia visas likimo dovanas, taip pat žaidžiama Pandoros (visų apdovanotos) ir Bonarelli (*bonus* – geras) reikšmėmis:

Seu tu Pandoram hic, seu dicas esse sepultam

Forte Bonarellam, dicis utrumque bene.

Imo Pandoram tu dices iustius: an non

Iuste respondent indita dona bonis?

(Ar sakysi, kad čia palaidota Pandora, / ar gal, kad Bonarelli, nesuklysi [sakydamas ir viena, ir kitą]. / Dar teisingiau pasakysi [jei sakysi], kad [čia palaidota] Pandora: / argi neteisingai atliepia geriems žmonėms skirtos dovanos?)

Kaip atskirą galėtume išskirti tolesnę epigramą, pavadintą „*Liberis defunctis*“. Joje labiausiai išryškėja per visą kūrinį šalia pagrindinės (apgailėstavimo ir liūdesio mirus Izabelei-Lackienei) kartas nuo karto nuaidėdavusi kita tema – mirę vaikai. Jokių dokumentinių šaltinių, kuriuose būtų duomenų apie kitus be Jono Alfonso Lackių vaikus, neliko. Tačiau šis – literatūrinis – leidžia bent jau daryti prielaidą, kad šeimą bus ištikusi tikrai didelė nelaimė. Štai *oratio funebris* pabaigoje vaizduojama, kaip Izabelė iš mirties patalo duoda priesakus liekantiems našlaičiais vaikams. Jeigu nelaikytume šių priesakų vien literatūrine išmone, skirta dar labiau sujaudinti klausytojus, galėtume manyti, kad motinai mirus visi keturi Lackių vaikai dar buvo gyvi. Poezijos dalyje mirusių vaikų motyvas gerokai dažnesnis: jis nuskamba į likusio vienintelio sūnaus lūpas įdėtuose žodžiuose (*Quid fratres memorem?*), vienoje iš epigramų (*Quatternam sobolem, mater, post fata relinquis*), o ši, paskutinė, apie mirusius suteikia daugiausia žinių. Epigramoje paminėti ir vaikai, ir jų vardai, ir net amžius:

Altera sexenni cum fratre sororcula et item

altera, Laczkiaci deliciae generis.

Victa nihil leti victrix Victoria, tota

bella Isabella, aevi flos, Benedicte, tui.

(Viena sesutė su šešiametčiu broliu / ir dar kita, Lackių giminės puošmenos. / Viktorija, nieko nepralaimėjusi mirties nugalėtoja, / gražioji Izabelė, žiedas tavo metų, Benediktai.)

Mirę vaikai – Viktorija, Izabelė ir Benediktas (dvynukai?) – lyginami su rožėmis ir lelijomis (*Laczkiadae rosulae, Bonarellia liliola*), kurios kalasi iš urnos (*Liliola et rosulas haec germinet urna necesse est*), o praeivio prašoma ašaromis šias gėles palaistyti ir taip pagerbti vaikus (*irrors haec lachrymis liliola, has rosulas*). Nežinia, kaip buvo iš tikrųjų, tačiau šie poetiniai tekstai leidžia daryti prielaidą, kad trys vaikai motinai mirus dar buvo gyvi, tačiau pasimirę (visi kartu ar vienas po kito?) iki jos metinių. Galbūt jų mirtį lėmė taip dažnai anuomet mažamečiams ypač pavojinga kokia nors užkrečiama liga. Vienintelis Jonas Alfonsas galėjo išvengti ligos tik todėl, kad tuo metu jau turėjo mokytis Vilniaus akademijoje ir nebuvo namuose. Gal nuo tos pačios

ligos pasimirė ir motina, nors tekste Izabelės mirties priežastis neįvardyta. Kaip ten bebūtų, bet kaip tik ši epigrama užbaigia poetinį ciklą – prie mirusios motinos prisijungia ir trys mažamečiai vaikai.

Laidotuvių pamokslai dažnai buvo baigiami antkapio aprašymu ar antkapiniu įrašu⁸⁸. *Funebria* poezijos dalį, o ir visą kūrinį užbaigia prozinė epitafija (pav. 4):

Scire, opinor, vis, huius fatalis domus quae incola? Accipe. Fuit, fuit Isabella Bonarella de Rovere ex illustri Bonarellorum stirpe, patria Italia. Matrona divino numini semper dicata. Virtutum cultrix, mariti amans, liberorum studiosa, in regenda familia prudens et provida.

O atram diem iuni XXV anni MDCII, quae a valetudine et ab hac mortali aura in flore aetatis suae, anno quippe XXXV, heroinam hanc destituisti.

Sat habes, hospes. Illa aeternam aeternitatem victura abiit. Te in tenebris nosse nequit. Illud scito: monumentum hoc coniugi rarissimae et soboli ternae d[ominus] Theod[orus] Laczki olim, hei, maritus multis cum lacrimis maestus posuit, quibus tu tuas adde et insimul preces. Sic vivas.

(Spėju, nori žinoti, kas šių liūdnų namų gyventoja? Tai štai. Buvo, buvo ji Izabelė Bonarelli de Rovere iš garsios Bonarelli giminės, kurios tėvynė Italija. Ponia, visada paklūstanti Dievo valiai. Dorybių puoselėtoja, mylinti vyrą, atsidavusi vaikams, išmintinga ir įžvalgi šeimynos tvarkytoja. O juoda anoji 1602 metų birželio 25 diena, kuri šią ponią pačiame jėgų žydėjime, tik 35 metų amžiaus, išplėšei iš sveikatos ir šio mirtingo pasaulio. Pakankamai žinai, praeivi. Ji išėjo gyventi į amžiną amžinybę. Negali tavęs atpažinti tamsybėse. Žinok tai: šį paminklą nepaprastai žmonai ir trimis vaikams kitados pastatė ponas Teodoras Lackis, vai, liūdnas sutuoktinis didžiai ašarodamas, prie jo ašarų ir tu pridėk savas, o kartu ir maldas. Lik sveikas.)

APIBENDRINIMAS

Šis straipsnis – pirmas bandymas pristatyti Kimbaro *Funebria* kaip literatūros kūrinį ir svarbią LDK gedulinės raštijos dalį, taip pat kaip kultūros ženklą, jungiantį Lietuvą ir Italiją. Vis dėlto, detalieji išanalizavus kūrinio atsiradimo

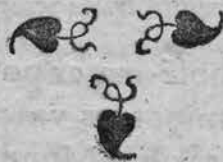
⁸⁸ Viktorija Vaitkevičiūtė, *op. cit.*, p. 44.

Imò Pandoram tu dices iustius: an non
Iustè respondent indita dona bonis.

LIBERIS DEFUNCTIS.

Liliola & rosulas hæc germinet urna necesse est,
Condita quæ tot habet liliola & rosulas.
Lacækiadas rosulas: Bonarellia liliola: ipsa
Queis Paphos inuideat liliolis rosulis
Quippe omnes Charitum natæ hoc clauduntur in horto
Diuitiæ Hesperidum, diuitiæ Alcinoi.
Altera sexenni cum fratre sororcula & item
Altera, Lacækiaci deliciæ generis.
Victanibil, leti victrix **VICTORIA**; tota
Bella Isabella; æui flos Benedicte tui.
Hæc quicunq; legis quò germina pulchrius edant
Errora hæc lachrymis liliola, has rosulas.

QVID

QVID RESTITAS VIATOR

ET HOC OCULO RIMANTE MONV-
mentum perlegis:

SCIRE OPINOR VIS, HVIUS FATALIS
DOMVS QVÆ INCOLA? ACCIPE. FVIT
FVIT ISABELLA BONARELLA DE RO-
VERE: EX ILLVSTRI BONARELLORVM STIR-
PE, PATRIA ITALIA: MATRONA DIVINO
NVMINI SEMPER DICATA: VIRTVTVM, CVL-
TRIX: MARITI AMANS: LIBERORVM STVDIO-
SA: IN REGENDA FAMILIA PRVDENS ET PROVIDA.
O ATRAM DIEM IVNI XXV. ANNI M. DC. II. QVÆ
A VALETVDINE ET AB HAC MORTALI AVRA
IN FLORE ÆTATIS SVÆ ANNO QVIPPE XXXV.
HEROINAM HANC DESTITVISTI.

SAT HABES HOSPES, ILLA ÆTERNAM ÆTERNITA-
TEM VICTVRA ABIIT: TE IN TENBRRIS NOSSE NE-
QVIT. ILLVD SCITO MONVMENTVM HOC CON-
IVGI RARISSIMÆ ET SOBOLI TERNÆ D. THEOD.
LACZKI OLIM HEI MARITVS: MVLTI CVM LA-
CRIMIS MÆSTVS P. P. QVIBVS TV TVAS
ADDE, ET IN SIMVL PRECES. SIC VIVAS.

aplinkybes, aptarus tai, kas žinoma apie jo autorių, aiškėja, kad išsamiau pagrįsti ne vieną faktą ar prielaidą trūksta patikimų rašytinių šaltinių. Todėl neretai kliovėmės vien tikėtina įvykių logika, o tekste ypač dažnai vartojome žodį „galbūt“. Tiksliau atsakyti į iškilusius klausimus bandysime ateityje, atsiradus galimybei susipažinti su Italijos archyvuose saugoma medžiaga.

Kaip literatūros kūrinys Kimbaro *Funebria* organiškai įsilieja į dar gana negausų LDK XVI a. pab. – XVII a. pr. laidotuvių kūrinių korpusą. Dažniausiai jie rašyti Vilniaus universiteto studentų, tačiau kartais, kaip ir šiuo atveju, kūrinius buvo pavedama kurti vienam autoriui. *Funebria* keturių dalių (herbinis eilėraštis, dedikacija, laidotuvių kalba ir poezijos priedas) struktūra atitinka tokio pobūdžio kūriniams taikytus komponavimo principus, kai pagrindinius gedulinės kalbos motyvus atkartoja ar papildo poezijos dalis. Pristatytam kūriniui būdinga ir visa renesansinių laidotuvių kūrinių įvaizdžių, simbolikos ir topikos sistema. Išsami XVI a. pab. – XVII a. pr. LDK gedulinių kūrinių ir *Funebria* lyginamoji analizė galėtų tapti kito tyrimo ir straipsnio pagrindu, tačiau jau dabar galima pastebėti, kad Kimbaro kūriniui iš esmės būdingi tokie patys, kaip ir kitų laidotuvių kūrinių, bruožai.

Pirmiausia – tradicinė kompozicija ir struktūra. *Laudatio* (pagyrimas) dalis paremta tipiška gyrimo seka: pradžioje prisimenama mirusiojo giminė ir šalis, paskui aukštinamos jo paties asmeninės savybės, galiausiai akcentuojamas orus pasitraukimas iš gyvenimo ir gero vardo šlovė. *Comploratio* (apraudojimas) dalies žodžiai geduliniuose kūriniuose dažnai dedami į mirusiojo artimųjų lūpas. *Funebria* tekste turime du *comploratio* variantus: laidotuvių kalboje dėl mirusiosios ir jos artimųjų sielojasi jos autorius, o poezijos dalyje raudos žodžiai dedami į našlaičiu likusio sūnaus lūpas. *Consolatio* (paguoda) dalis taip pat įprasta – mirties išvengti neįmanoma, todėl svarbu dorai ir garbingai gyventi. Gal kiek įdomesnė *consolatio* forma poezijos dalyje – sūnų guodžia mirusi motina, visai nenorinti sugrįžti į šį pasaulį, duoda jam priesakus, kaip gyventi.

Tradiciškai kūrinio autorius vartoja ir geduliniams kūriniams būdingą, dažniausiai iš Antikos kūrinių perimtą, topiką: neapsieita be ypač populiarus Parkų įvaizdžio, žemiškojo gyvenimo kaip audringos jūros bei pavojingo kelio ir pomirtinio kaip ramaus uosto priešpriešos.

Išskirtiniu *Funebria* bruožu negalėtume laikyti ir autoriaus gebėjimo išmoningai pinti įmantrius sakinius, demonstruoti antikinės eilėdaros įvaldymą,

prisodrinti tekstą įvairiausiomis aliuzijomis ir pavyzdžiais, istoriniais įvykiais ir detalėmis, sieti skirtingas kultūras bei pasaulėžiūras. Visa tai, be abejonės, rodo Kimbaro, universitetinį išsilavinimą gavusio žmogaus, gebėjimus ir erudiciją, tačiau šie bruožai būdingi ne vienam ano meto kūrėjui.

Vis dėlto, gedulinio žanro kanonus atitinkantis *Funebria* iš tokio pobūdžio kūrinių išsiskiria. Ne tik neįprasta dedikacija, skirta mirusiosios broliams, bet ir ypatingu teksto jautrumu, emocionalumu, dėmesiu asmeninei istorijai. Ir dar todėl, kad *Funebria* yra vienintelis likęs paminklas ne tik Lackienei-Bonarelli, bet ir trims mažamečiams Lackių vaikams.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

ŠALTINIAI

BOJERIS LAURENCIJUS, *Karolomachija*, iš lotynų kalbos vertė Benediktas Kazlauskas, Vilnius: Vaga, 1992.

Die Matrikeln der Universität Graz 1586–1630, bearbeitet von Johann Andritsch, (*Publikationen aus dem Archiv der Universität Graz*, t. 6/1), Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1977.

Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995, opr. Ludwik Grzebień SJ przy współpracy zespołu jezuitów, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2004.

ESTREICHER KAROL, *Bibliografia polska*, t. 19, Kraków: Akademia Umiejętności, 1908.

[HALM CAROLUS], *Rhetores Latini minores ex codicibus maximam partem primum adhibitis*, emendabat Carolus Halm, Lipsiae: in aedibus B. G. Teubneri, 1863.

[HEIDENSTEINIUS REINHOLDUS], *Reinholdi Heidensteinii, secretarii regii, rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII*, Francofurti ad Moenum: Typis Ioannis Andreae, 1672.

[KIMBAR IOANNES], *Funebria in exequias illustris matronae dominae Isabellae Bonarellae de Rovere, coniugis laudatissimae illustris viri d[omi]ni Theodori Laczki, Magni Ducatus Lithuaniae stipendiorum diribitori, Pentacosiarchoque serenissimae Poloniae et Sueciae maiestatis, a Ioanne Kimbar scripta*, Vilnae: in officina Ioannis Karcan, 1603.

[KONYGSTeyN ANTHONIUS], *Concordantiae breviores omnium ferme materiarum ex sacris Bibliorum libris [...] per Anthonium a Konygsteyn, minoritam*, Coloniae: ex officina Melchioris Novesiani, 1537.

Korrespondencje Jana Karola Chodkiewicza poprzedzone opisem rękopisów z Archiwum Radziwiłłowskiego, znajdujących się w Bibliotece Ordynacji Krasińskich połączonej z Muzeum Konstantego Świdzińskiego, opracował i opisał Władysław Chomętowski, Warszawa: w drukarni Jana Jaworskiego, 1875.

LITWIN HENRYK, „Katalog alumnów seminarium papieskiego w Wilnie 1582–1798“, d. I: „Wstęp, wykaz skrótów, spis źródeł, katalog alumnów 1–500“, in: *Przegląd Wschodni*, t. VIII, s. 4 (32), 2003.

MACIEJOWSKI WACŁAW ALEKSANDER, *Piśmiennictwo polskie od czasów najdawniejszych aż do roku 1830*, t. 3, Warszawa: Nakładem i drukiem S. Orgelbranda, 1852.

[PAC CASIMIRUS], *Fastigium triplex familiae, virtutis, honoris in gentilitiis illustrissimae domini d. Ioannis Alphonsi Lacki, generalis Samogitiae capitanei etc. etc. montibus repraesentatum atque eidem illustrissimo post auspicatos omnium ordinum plausu amplissimae dignitatis fasces Vilnam primum ingresso, dictum per Casimirum Pac, palatinidem Trocensem, auditorem eloquentiae in alma academia Vilnensi Societatis Iesu*, [Vilnae]: Typis academicis Societatis Iesu, 1644.

Polski Słownik Biograficzny, t. 16, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971.

[RESCIUS STANISLAUS], *Stanisłai Rescii diarium 1583–1589*, ed. Jan Czubek, t. 15, d. 1, (ser. *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce*), Kraków: nakładem Akademii Umiejętności, skład główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, 1915.

[RYWOCKI MACIEJ], *Macieja Rywockiego księgi peregrynackie (1584–1587)*, wyd. Jan Czubek, t. 12, (ser. *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce*), Kraków: nakładem Akademii Umiejętności, skład główny w Księgarni Spółki Wydawniczej Polskiej, 1910.

SENEKA LUCIJUS ANEJUS, *Laiškai Lucilijui*, vertė Dalia Dilytė, Vilnius: Metodika, 2011.

[STAROWOLSKI SZYMON], *Monumenta Sarmatarum, viam universae carnis ingressorum Simone Starovolscio [...] collectore*, Cracoviae: in officina viduae et haeredum Francisci Caesarii, S. R. M. typog., 1655.

Theoremata philosophica de mundo et eius partibus, quae in alma academia Graecensi pro gradu magisterii artium et philosophiae propugnabit eruditus dominus artium et philosophiae baccalaureus Ioannes Kymbar Lithuanus praeside r[everendo] patri Petro Pazmani e Societate Iesu philosophiae magistro ac professore ordinario, Graecii Sturiae: [Typis Universitatis?], 1600.

XV–XVI a. *Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas = Index librorum Latinorum Lithuaniae saeculi XV–XVI*, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002.

XVII a. *Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas = Index librorum Latinorum Lithuaniae saeculi XVII*, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

LITERATŪRA

ANTANAVIČIUS DARIUS, „*Lietuvos bajoro dešimtmetis Livonijos karas*“ (1610 m.) ir jo autorius, Vilnius: Žara, 2006.

ANTANAVIČIUS DARIUS, „Nauja reta knyga apie šv. Kazimierą“, in: *Senoji Lietuvos literatūra: Reformacija ir senoji Lietuvos raštija*, 2018, kn. 45, p. 236–247.

BARILLI MARIA GABRIELLA, „Pietro Bonarelli esule a Novellara (1574–1594)“, in: *Pesaro città e contà*, 2010, Nr. 8, p. 37–55.

- BARONAS DARIUS, „Italų pėdsakai Lietuvoje XVI a. antrojoje pusėje: integracijos būdai ir raida“, in: *Lietuva–Italija: šimtmečių ryšiai*, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės rūmai, 2016, p. 300–314.
- BONDA MORENO, „Rašyti, skaityti ir pažinti Naujaisiais laikais: Lietuva senųjų Italijos valstybių istoriografijoje“, in: *Lietuva–Italija: šimtmečių ryšiai*, p. 203–224.
- BUGAJ RYSZARD, „Nieznany polski traktat alchemiczny Michała Sędziwoja“, in: *Przełqđ Historyczny*, t. 56, d. 2, 1965, p. 284–295.
- CERRATO DANIELE, „Letture ed educazione delle donne nell'Italia medievale“, in: *Mas igualdad. Redes para la igualdad*, 2012, p. 185–195.
- CHROŚCICKI JULIUSZ A., *Pompa funebris: z dziejów kultury staropolskiej*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974.
- DAUGUDIS VYTAUTAS, „Aukštadvario piliakalnis ir gyvenvietė“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002, t. 2, p. 226–227.
- JOVAIŠA LIUDAS, KORZENIEWSKA KOTRYNA, „Piligrimystė“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas [et al.], Vilnius: Aidai, 2001, p. 464–478.
- JURGELĖNAITĖ RASA, *Lotyniškoji laidotuvių poezija: XVI amžiaus pabaigos Vilniaus akademijos tekstų retorinė analizė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- LICHAŃSKI JAKUB ZDISŁAW, *Retoryka od średniowiecza do baroku*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992.
- MISIUS KAZYS, ŠINKŪNAS ROMUALDAS, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius: Pradai, 1993.
- Monaca, moglie, serva, cortigiana: vita e immagine delle donne tra Rinascimento e Controriforma*, a cura di Sara F. Matthews-Grieco, Firenze: Morgana, 2001.
- PAKNYS MINDAUGAS, *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVII a.*, Vilnius: Aidai, 2008.
- PLEČKAITIS ROMANAS, *Lietuvos filosofijos istorija*, t. 1: *Viduramžiai – Renesansas – Naujieji amžiai*, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004.
- PLEČKAITIS ROMANAS, *Lietuvos filosofinės minties istorijos šaltiniai*, t. 1: *Feodalizmo laikotarpis*, Vilnius: Mintis, 1980.
- PRINKE RAFAŁ T., „Antemurale Alchimiae: Patrons, Readers, and Practitioners of Alchemy in the Polish-Lithuanian Commonwealth“, in: *Early Science and Medicine*, Nr. 17, 2012, p. 523–547.
- RAGAUSKIENĖ RAIMONDA, „XVI a. didikų Radvilų lenkų kilmės žmonos“, in: *Istorija*, 2012, Nr. 87, p. 3–15.
- SARCEVIČIENĖ JOLITA, *Lietuvos didikės proginėje literatūroje: portretai ir įvaizdžiai*, Vilnius: Versus aureus, 2005.
- ULČINAITĖ EUGENIJA, *Teoria retoryczna w Polsce i na Litwie w XVII wieku: próba rekonstrukcji schematu retorycznego*, Wrocław [i in.]: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1984.
- VAITKEVIČIŪTĖ VIKTORIJA, *LDK katalikiškas Baroko pamokslas: tarp ars vivendi ir ars moriendi*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008.

Ioannes Kimbar's *Funebria* (1603): The Background, the Author, and the Work

Summary

The article presents the funerary work *Funebria in exequias illustris matronae matronae dominae Isabellae Bonarellae de Rovere, coniugis laudatissimae illustris viri d[omi]ni Theodori Laczki, Magni Ducatus Lithuaniae stipendiorum diribitori, Pentacosiarchoque serenissimae Poloniae et Sueciae maiestatis* by Ioannes Kimbar, which was published at the print shop of Jan Karcan in 1603. It was written one year after the death and on the occasion of the funeral of Isabella Bonarelli-Laczki (1567–1602), the wife of Teodor Lacki (Theodor Laczki, 1554–1610), the field (military) scribe of the Grand Duchy of Lithuania. The work is important for the literary history of the Grand Duchy of for several reasons: its rarity (the Wroblevski Library of the Lithuanian Academy of Sciences holds the only so far known copy of this work), the occasion of its writing (there are very few funerary works dedicated to women in the literature of the Grand Duchy of Lithuania of the time), the origins of the deceased (there were hardly any noble Italian women married to Lithuanian noblemen in the sixteenth century), the author of the work (there is little information about his life), and the literary and cultural significance of the work itself.

The article contains a detailed discussion of the circumstances of the appearance of *Funebria* and provides facts about the author and his education. As it is focused on the introduction of *Funebria* as a literary work, special emphasis is placed on the structure of the work, which consists of four parts: (1) the coat of arms of the deceased with an armorial poem, (2) the prose dedication to the four Bonarelli brothers of the deceased, (3) the funeral oration (*oratio funebris*), and (4) eight funerary verses. In the discussion of the most important features of all four parts, considerable attention is given to the analysis of the poetry part.

The composition and structure of *Funebria* are traditional. *Laudatio* (eulogy) follows the typical sequence of eulogies: the family and the country of the deceased are remembered at the beginning, then the personal qualities of the deceased are extolled, and, finally, the dignified departure from life and the glory of the good name are emphasised. In mournful works, the words of the *comploratio* (lamentation) part are often placed in the mouths of the relatives of the deceased. In the text of *Funebria*, there are two versions of the *comploratio*: in the funeral oration, it is the author who mourns the deceased and her relatives, while in the poetic section, the words of lamentation are put in the mouth of

the orphaned son. *Consolatio* (consolation) is also traditional: as death cannot be avoided, it is important to lead an honest and honourable life. The form of the *consolatio* in the poetry part is perhaps a little more interesting: the son is comforted by his deceased mother who does not want to return to this world at all and instructs him on how to live his life.

The use of topoi, which are characteristic of funerary works and are mostly taken from classical works, is also traditional: the highly popular image of Parks and the contrast between earthly life as a stormy sea and a dangerous road and the afterlife as a peaceful harbour.

The author of the article concludes that Kimbar's *Funebria* is a work of a truly high artistic level and fits organically into the still relatively sparse corpus of funerary works of the late sixteenth-early seventeenth centuries in the Grand Duchy of Lithuania. It stands out from it solely for the historical dates related to the Laczki family recorded in this work and for exceptional sensitivity and emotionality of the text. In addition, this literary work is the only surviving memorial not only to Isabella Bonarelli-Lacki, but also to the three deceased Lacki children.

KEYWORDS: funerary works in the Grand Duchy of Lithuania; Ioannes Kimbar; Teodor Lacki (Theodor Laczki); Isabella Bonarelli; poetry; the Latin language.

Gauta 2020 10 15

Priimta 2020 12 05